

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Návrat do společnosti matek umístěných ve výkonu trestu s dětmi

**Recovery into Society of Mothers with children, who are in the
Execution of the Sentence**

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

PhDr. Jana Mottlová, Ph.D.

Autor:

Tereza Vorlová

Praha 2020

Poděkování

Ráda bych poděkovala své vedoucí práce PhDr. Janě Mottlové, Ph.D. za cenné rady a za ochotu a také svým nejbližším za oporu, trpělivost a vstřícnost, kterou mi poskytli během psaní mé bakalářské práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Návrat do společnosti matek umístěných ve výkonu trestu s dětmi“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 6.5.2020

Tereza Vorlová

Anotace

Bakalářská práce se zabývá návratem do společnosti matek umístěných ve výkonu trestu s dětmi. V teoretické části s použitím odborné literatury vymezují základní pojmy nutné k pochopení dané problematiky. Věnují se zde kriminalitě obecně, ženské kriminalitě a ženským věznicím v České republice. Podrobněji se zaměřují na specializovaný oddíl pro odsouzené matky nezletilých dětí ve věznici Světlá nad Sázavou a uvádím příklady podobných zařízení v zahraničí. Dále popisují problematiku separace matky od dítěte a fungování postpenitenciární péče. Praktická část je zpracována pomocí dat získaných prostřednictvím dotazníkového šetření ve věznici Světlá nad Sázavou. Cílem práce je zjistit, jakou roli hraje mateřství odsouzených žen v motivaci k návratu do společnosti.

Klíčová slova

Matka ve vězení, ženské věznice, výkon trestu, specializovaný oddíl, resocializace, postpenitenciární péče

Annotation

Bachelor's thesis deals with the return to the community of mothers in enforcement of the sentence with children. In the theoretical part I define essential terms necessary to be well knowledgeable in the topic. I cover the subject of criminality in general, the subject of female delinquency and list women's prisons in Czech Republic. I focus in more detail on specialized section for mothers with underaged children in Světlá nad Sázavou prison and give examples of similar institutions from abroad. Then I explain the subject of mother-child separation and purpose of post-penitentiary care. The practical part is based of data obtained with questionnaire survey in Světlá nad Sázavou prison. The objective of the thesis is to determine how incentivising is the motherhood for women in resocialization.

Keywords

Mother in prison, women's prisons, enforcement of the sentence, specialized section, resocialization, post-penitentiary care

Obsah

Úvod	7
TEORETICKÁ ČÁST	9
1. Kriminalita	9
1.1. Vědy o kriminalitě	9
1.2. Příčiny kriminálního chování	10
1.3. Prevence kriminality	13
1.4. Vězení jako forma trestu	14
2. Ženská delikvence	18
2.1. Teorie kriminality žen	18
2.2. Odlišnosti mezi kriminalitou mužů a žen	20
2.3. Ženské věznice v České republice	21
2.4. Specializovaný oddíl pro odsouzené matky nezletilých dětí	23
3. Separace dítěte od matky	27
3.1. Mateřská role	27
3.2. Reakce a důsledky odloučení dítěte	28
4. Návrat do společnosti z vězení	30
4.1. Negativní důsledky pobytu ve vězení	30
4.2. Postpenitenciární péče	31
PRAKTICKÁ ČÁST	35
1. Výzkum ve věznici Světlá nad Sázavou	35
1.1. Cíl výzkumu	35
1.2. Výzkumné otázky	35
1.3. Informace o respondentkách	35
1.4. Výzkumná metoda	35
1.5. Způsob provedení výzkumu	36
1.6. Interpretace získaných výsledků	36
1.7. Analýza výsledků výzkumu	42
1.8. Shrnutí výzkumu	44
2. Rozhovor Rubikon	46
Závěr	47
Seznam použité literatury	49
Seznam příloh	53

Seznam zkratek

ADHD	Attention Deficit Hyperactivity Disorder (porucha pozornosti s hyperaktivitou)
IQ	Intelligenční kvocient
OSPOD	Orgán sociálně právní ochrany dětí
PMS	Probační a mediační služby
SpO	Specializovaný oddíl

Úvod

Vliv emancipace žen v posledních desetiletích způsobuje změnu tradičního postavení obou pohlaví. Ženám se naskytly různé příležitosti ve všech oblastech života, což má za následek i vzestup jejich kriminálních aktivit. Ženská kriminalita odjakživa stála v pozadí kriminality mužské a již dlouhou dobu se jedná o velmi podceňovanou oblast. Tato skutečnost se zdá být na první pohled zcela pochopitelná, jelikož počet žen ve výkonu trestu odnětí svobody je zhruba desetinásobně nižší nežli počet mužů. Na druhou stranu jsou to právě ženy, které při výchově dětí sehrávají jednu z nejdůležitějších rolí. Více než polovina uvězněných žen v České republice jsou zároveň matkami. Odloučení dítěte od matky významně ovlivňuje jeho psychický a fyzický vývoj a může způsobit fatální následky, které si dítě ponese i v dospělosti. Naučené vzorce chování z původní rodiny každý člověk aplikuje po celý zbytek svého života. Pokud si uvědomíme všechny tyto souvislosti, pochopíme, proč je tak důležité se touto problematikou zabývat. V konečném důsledku může mít uvěznění žen a následná separace od dětí na celou společnost mnohem horší dopad, než se zpočátku jeví.

Tato bakalářská práce se zaměřuje na návrat do společnosti matek umístěných ve výkonu trestu s dětmi. Poprvé mě napadlo zabývat se tímto tématem po zhlédnutí dokumentu *Máma z basy*, který mě velmi zasáhl. Připadalo mi fascinující, že v České republice existuje zařízení, ve kterém mají možnost vykonávat trest odnětí svobody ženy společně se svými dětmi. Chtěla jsem se o fungování specializovaného oddílu ve věznici Světlá nad Sázavou dozvědět víc, a proto jsem se rozhodla věnovat mu celou mou závěrečnou práci. Ráda bych touto cestou přiblížila problematiku ženské delikvence i dalším lidem.

Význam vazby matky a dítěte je z pohledu dítěte zcela evidentní, nicméně mým záměrem bude věnovat se tomuto vztahu spíše z perspektivy matek. Cílem mé práce je zjistit, jaký vliv má prostředí specializovaného oddílu na resocializaci žen a jakou roli hraje mateřství odsouzených žen v jejich motivaci k návratu do běžné společnosti. V teoretické části bych ráda seznámila čtenáře se základními pojmy, které jsou nutné k pochopení dané problematiky. Vysvětlím funkci trestů, druhy trestů ukládaných v České republice a specifika ženské kriminality. Vzhledem k tématu práce se zaměřím na fungování specializovaného oddílu ve věznici Světlá nad Sázavou a domnívám se, že je vhodné jej i porovnat s podobnými zařízeními v zahraničí. Dále bych se chtěla zabývat mateřskou rolí a důsledky způsobenými odloučením matky od dítěte. Poslední kapitola bude věnována postpenitenciární péči, která je nedílnou součástí procesu znovuzачlenění do společnosti

osob propuštěných z výkonu trestu. V praktické části se metodou dotazníkového šetření s otevřenými otázkami pokusím nalézt odpovědi na výzkumné otázky. Výzkumný vzorek tvořily přímo ženy umístěné na specializovaném oddílu ve věznici Světlá nad Sázavou. Po interpretaci výsledků výzkumu se budu zabývat analýzou získaných dat a shrnutím výzkumu. Součástí praktické části je i rozhovor s garantkou vězeňských programů organizace Rubikon, která se se mnou podělila o své zkušenosti v dané problematice.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Kriminalita

Kriminalita se řadí mezi sociálně patologické jevy. Na tomto tvrzení se shoduje většina odborníků. Nicméně existují značné rozdíly v přístupech pojetí kriminality. *Legální (juristické)* pojetí rozumí kriminalitou pouze takové činy, které upravuje trestní právo. Zatímco *sociologicky* orientovaná definice kriminality jím označuje mnohem širší spektrum jednání člověka a řadí sem i deviantní chování.¹ Deviací rozumíme odchylku od normy, kterou většinová společnost uznává za své zvyklosti a pravidla. Patří sem alkoholismus, drogová závislost, bezdomovectví, sexuální deviace, prostituce, ale i psychické poruchy. Takovéto patologické chování nemusí být vždy trestně postihnuto, ale často trestné činnosti předchází.

Kriminalita je jevem společensky škodlivým, jelikož znemožňuje harmonický vývoj. Nezpůsobuje pouze narušení základních pravidel společenského řádu a materiální a imateriální ztráty pro stát, ale také přivozuje fyzickou či psychickou újmu oběťm a celkově vyvolává ve společnosti strach a nejistotu.²

1.1. Vědy o kriminalitě

Nejprve je nutné si uvědomit, že k problematice kriminality nelze přistupovat pouze z pohledu trestního práva. Je důležité pochopit, jaké příčiny vedou ke vzniku delikventního chování, co se odehrává v člověku při výkonu trestu a jaké důsledky to pro něj nese na svobodě. Proto existuje řada neprávních vědních disciplín, které s kriminalitou úzce souvisí a pomáhají ji pochopit ze všech úhlů.

Kriminologie je společenská vědní disciplína, která zkoumá kriminalitu (zločinnost), její pachatele, oběti a její kontrolu. Slovo pochází z latinského „crimen“ = zločin a řeckého „logos“ = věda. Jelikož má kriminalita jakožto sociálně patologický jev rysy společenské, osobnostní, psychologické, psychiatrické, sociologické, pedagogické i trestněprávní, nelze kriminologii jednoznačně zařadit a pohybuje se na pomezí několika vědních disciplín. Jedná se o vědu empirickou, protože se zabývá

¹ Novotný O., Zapletal J., *Kriminologie*, Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 15-16

² Tamtéž, s. 17

poznáním reálných jevů.³ Nejvíce se tento vědní obor v České republice rozrostl po roce 1989 se změnou společenského chování, v jehož důsledku došlo k prudkému nárůstu kriminality na našem území.

Součástí kriminologie je mnoho dalších vědních oborů:⁴

- *kriminální etiologie* (zaměřuje se na výzkumy příčin kriminality)
- *kriminální fenomenologie* (zabývá se zjišťováním a popisem jevových podob kriminality a jejích hlavních aktérů)
- *klinická kriminologie* (zaměřuje se na typologii pachatele a jeho charakteristiku)
- *viktimiologie* (věnuje se obětem a jejich vztahu k trestnému činu a pachateli)
- *penologie* (zabývá se výzkumy trestních sankcí, pravděpodobností další recidivy, stigmatizací a prizonizací)

1.2. Příčiny kriminálního chování

Kriminogenní faktory je pojem často užívaný v kriminologii. Označuje rizikové činitele (tj. příčiny nebo podmínky), které vyvolávají a podporují páchaní trestných činů. Je nutné podotknout, že rizikové faktory se vzájemně prolínají a nelze pouze jeden z faktorů pokládat za příčinu kriminálního chování. Například pokud delikventní jedinec pochází ze socioekonomicky slabší rodiny, není možné kriminalitu přičítat pouze chudobě. Mohou ho ovlivňovat individuální nebo jiné vnější faktory. Avšak rizikové faktory nemusí jednoznačně vést k páchaní trestné činnosti, pokud je vyvažují pozitivní (tzv. protektivní) vlivy, mezi které řadíme například lásku a pochopení ze strany rodiny.⁵

Nicméně ne vždy se připisovaly příčiny vzniku deviantního chování multifaktorové povaze. Mezi nejstarší teorie o sociálních deviacích patří biologické teorie, které zcela vylučovaly vliv výchovy a sociálního prostředí. Hlavním důvodem deviací pro ně byly dědičné predispozice jedince (Lombroso, Hooton). Dále se v minulosti rozvíjely sociologické teorie, které zdůrazňovaly zejména vliv společnosti (Durkheim). Až v současné době se používá tzv. polyetiologický přístup, který zohledňuje příčiny bio-

³ Novotný O., Zapletal J., *Kriminologie*, Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 11-14

⁴ Kuchta J., Válková H., *Základy kriminologie a trestní politiky*, Praha: C.H. Beck, 2005, s. 4

⁵ Blatníková Š., Netík K., *Predikce vývoje pachatele*, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, s. 11-12

psycho-sociální povahy při vzniku deviantního chování. K nejznámějším představitelům tohoto přístupu patří manželé Glueckovi.⁶

1.2.1. Vnitřní rizikové faktory

Tyto faktory mají povahu biologickou (jsou geneticky určené a vrozené) a psychologickou (jedná se o individuální faktory získané při vývoji osobnosti). To znamená, že zastánce biologických teorií není nutné zcela zavrhnout. Značně k tomu přispěly studie dvojčat. Ukázalo se, že shoda v kriminálním jednání u jednovaječných dvojčat tvoří okolo 35 %. Avšak zbytek dvojčat se v kriminálním jednání neshoduje a z toho vyplývá, že genetické dispozice mají přece jen menší vliv než prostředí jedince.⁷

Při testování vězňů bylo zjištěno, že zejména u násilných trestných činů se jedná o osoby s IQ na hranici nebo pod hranicí průměrné inteligence.⁸ *Snížený intelekt* je jedním z faktorů, který zvyšuje pravděpodobnost výskytu deviantního chování. Jedinci s nižší úrovní rozumových schopností mají problémy s rozlišováním, jaké chování je ještě v normě a jaké nikoliv. Souvisí s tím i slabší školní prospěch a omezené verbální schopnosti.

Míra *empatie* se řadí mezi další kriminogenní faktory. Pokud jedinec není schopný soucítění a neprožívá utrpení ostatních, zvyšují se u něj projevy agrese. Tato neschopnost empatie se většinou objevuje u násilných trestných činů, kdy pachatelé nejsou schopni vžít se do pocitů oběti.⁹

Díky mnoha studiím se ukázalo, že i *hyperaktivita* předpovídá pozdější páchání trestné činnosti. Dokonce se jedná o jeden z nejkritičtějších osobnostních faktorů. Hyperaktivní jedinci mají snížený práh sebekontroly, a tím pádem i snížené ovládání afektů a impulzivity. Mezi další typické chování lidí se syndromem ADHD patří touha po okamžitém uspokojení svých potřeb a neschopnost jej odložit, jednání bez předchozího promyšlení, nedostatečná koncentrace a krátkodobé plánování do budoucna.¹⁰

⁶ Kraus B., Hroncová J., *Sociální patologie*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, s. 14-22

⁷ Tamtéž, s. 23

⁸ Tamtéž, s. 24

⁹ Blatníková Š., Netík K., *Predikce vývoje pachatele*, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, s. 20

¹⁰ Tamtéž, s. 22

1.2.2. Vnější rizikové faktory

Rodina je považována za nejdůležitějšího činitele, který utváří osobnost dítěte. Mezi hlavní funkce rodiny patří osvojování si základních návyků a způsobů chování, zajišťování základních potřeb dítěte, zajišťování materiálních prostředků a vytváření citového zázemí (pocit lásky, bezpečí, jistoty a důvěry). Avšak každé dítě nemá možnost v takovém prostředí vyrůstat. Pokud dojde k selhání nějaké ze základních funkcí rodiny, jsou děti náchylnější k deviantnímu chování, jelikož si z rodiny odnáší základní vzorce chování a později je aplikují ve svém životě.

Pokud se v rodině nachází rodič nebo jiný člen domácnosti se záznamem v trestním rejstříku, predikuje to kriminální jednání i u dětí. Tento jev se nazývá kriminální infekce. Jestliže rodina dlouhodobě žije v nevyhovujícím prostředí pro dítě, dochází k mezigeneračnímu přenosu tohoto vzorce a každá následná generace jej může uplatňovat také. Vysokým rizikem u trestně stíhaných rodičů je nedostatečná supervize, jelikož selhává výchovná funkce rodiny a disciplína dítěte. Větší vliv na sebe údajně mají osoby stejného pohlaví, tzn. otec na syna, matka na dceru, ale i starší sourozenci na ty mladší. Také vysoký počet dětí v rodině může být jedním z prediktorů kriminality, jelikož se snižuje kvantita i kvalita pozornosti rodičů, kterou věnují svým dětem. Početné rodiny se často nacházejí ve stísněném prostoru, který je náchylnější ke konfliktům. Může docházet k tomu, že děti raději budou trávit svůj volný čas v jiných sociálních skupinách. Příliš krutá a trestající výchova je další z příčin vzniku delikvence, jelikož násilí je pro dítě normální již od útlého věku. Dalším znakem může být emoční chlad a odmítání dítěte. S tím souvisí, že fyzicky týrané nebo zanedbávané či sexuálně zneužívané děti projevují častěji sklon k pozdějšímu páchání trestné činnosti. Protože se děti učí chování skrze nápodobu rodičů, špatné zacházení v nich vyvolává negativní emoce a ty vedou k touze po pomstě a vzrůstající agresi. V neposlední řadě jsou rizikovou skupinou také neúplné a rozpadlé rodiny, neboť se zde objevuje absence mateřské nebo otcovské role.¹¹

V období puberty hraje důležitou roli pro vznik deviantního chování vliv *vrstevnické skupiny*. Většina trestné činnosti, vandalství, experimenty s alkoholem a drogami se odehrávají v partách a individualisté jsou pouze výjimkou. Dospívání je velmi bouřlivé období a je zcela pochopitelné, že každý v této fázi života hledá sám sebe

¹¹ Farrington D. P., Welsh, B. C., *Saving children from a life of crime: Early risk factors and effective interventions*, Oxford University Press, 2007, p. 55-66

a snaží se někam zapadnout. Pokud se jedinec ocitne ve skupině, jejíž charakter je závadový, může to pro něj být stěžejní.¹²

Na vznik sociálních deviací mají dopad také *média* a další komunikační a informační technologie, neboť mladší děti nejsou zcela schopny rozeznat realitu od fikce. Udává se, že průměrné dítě shlédne do svých 15 let zhruba 10 tisíc vražd. Většina násilí zobrazeného v televizi přichází formou filmů a seriálů, je tedy fiktivní. Často se ale promítají i reálné záběry například loupežných přepadení a všechny tyto podněty mohou ovlivňovat agresivitu dětí.¹³

1.3. Prevence kriminality

Jak uvádí Novotný¹⁴, „*prevencí kriminality rozumíme soubor nejrozličnějších aktivit mimo trestního charakteru orientovaných na odstranění, oslabení či neutralizaci kriminogenních faktorů s cílem zastavit růst kriminality nebo docílit jejího zmenšení.*“

Prevenci lze řadit podle obsahového zaměření na sociální, situační a viktimologickou. *Sociální prevence* se zaměřuje na překonání a neutralizaci kriminogenních jevů. Důležitou roli zde hraje působení rodiny, školy, sociálních služeb a dalších institucí z toho důvodu, že se podílí na utváření morálních hodnot jedince. *Situační prevence* zajišťuje pomocí ochranných opatření minimalizaci podmínek pro trestnou činnost. Jedná se například o kamerové systémy, zaměstnance bezpečnostních agentur a policejní hlídky, jejichž úkolem je znemožnit nebo alespoň znesnadnit páčání kriminální aktivity. *Viktimologická prevence* se specializuje na potenciální i skutečné oběti trestných činů. Informuje je, jakým způsobem předcházet trestným činům nebo jak se v dané situaci zachovat. Pro představu jsou to například kurzy sebeobrany.¹⁵

Prevence se dělí také podle toho, komu jsou preventivní aktivity určeny. *Primární prevence* se orientuje na celou veřejnost bez ohledu na to, zda se jedná o kriminálně rizikovou skupinu či nikoliv. Zvláštní pozornost se věnuje zejména dětem a mládeži, jejich vzdělávání a kontrole trávení volného času. *Sekundární prevence* je adresována jedincům, u nichž je zvýšená pravděpodobnost, že se stanou potenciálními pachateli či oběťmi. Rozumíme tím děti s konfliktním rodinným zázemím, osoby se závislostí na drogách či

¹² Kraus B., Hroncová J., *Sociální patologie*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, s. 27

¹³ Tamtéž, s.27

¹⁴ Novotný O., Zapletal J., *Kriminologie*, Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 159

¹⁵ Tamtéž, s. 159-175

alkoholu, dlouhodobě nezaměstnané atd. Při *terciární prevenci* se očekává, že ke spáchání trestného činu už došlo. Snaží se tedy vyhnout jeho opakování (recidivě) a pomoci při opětovném začlenění trestaných jedinců do společnosti.¹⁶

1.4. Vězení jako forma trestu

1.4.1. Funkce trestu

V minulosti došlo ke značnému vývoji pohledu na funkci trestu a dnes stále existuje mnoho různých členění těchto funkcí. Dle Kuchty¹⁷ je vhodné z důvodu lepší systematičnosti vycházet z klasického pojetí teorie funkce trestu. Ta zahrnuje celkem pět základních funkcí: odplatnou, odstrašující, rehabilitační, eliminační a restituční.

Odplatná (retributivní) teorie chápe trest jako přirozený důsledek kriminálního chování. Pachatel vědomě koná trestnou činnost a musí počítat s přirozenými následky tohoto činu. Jedná se o vůbec nejstarší pojetí trestu, které nalezneme již v Bibli – oko za oko, zub za zub. Trest by měl pro pachatele znamenat újmu, která bude výší i druhem trestu odpovídat závažnosti spáchaného zločinu. Odplatu neurčuje oběť, tuto roli zastupuje stát. Spravedlivost posouzení trestů pachatelům zaručuje Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.

Cílem *odstrašující teorie* je odrazení pachatele od páchání další trestné činnosti. Není zcela jasné, zda se jedná o efektivní způsob funkce trestu. Každý jedinec vnímá potrestání individuálně, a co jednoho může do budoucna odradit od páchání zločinu, druhého zastavit nemusí. Díky přísnosti trestu by měl platit odstrašující účinek i pro potenciální pachatele.

Rehabilitační (nápravná) teorie se orientuje zejména na osobnost pachatele. Hlavním záměrem je poskytnout pachateli takové odborné zacházení, díky kterému se odhalí příčiny kriminálního chování (kriminogenní faktory) a pokusí se je odstranit. Vychází se zde z myšlenky, že pachatel se v rizikových situacích nerozhoduje zcela dobrovolně. Jedná na základě svých osobnostních vlastností ovlivněných sociálními faktory. Tato teorie je základem pro postpenitenciární péči, jelikož usiluje o opětovné začlenění odsouzených do společnosti.

¹⁶ Novotný O., Zapletal J., *Kriminologie*, Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 175-177

¹⁷ Kuchta J., Válková H., *Základy kriminologie a trestní politiky*, Praha: C.H. Beck, 2005, s. 188-192

Eliminační (vylučovací) teorie spatřuje účel trestu v izolaci pachatele od společnosti. Považuje jej za nejspolehlivější ochranu společnosti, jelikož při uvěznění pachatel nemůže pokračovat v trestné činnosti. O účinnosti této teorie lze také polemizovat, jelikož po uplynutí doby trestu a následném návratu z věznice je ochrana společnosti znovu ohrožena.

Restituční (kompenzační, restorativní) teorie požaduje aktivní podílení pachatele na náhradě způsobené škody. Jedná se o vyjádření omluvy a lítosti směrem k oběti. Odstraněním následků trestného jednání bude obnovena rovnováha v sociálních vztazích. Restorativní přístup není nutné pochopit jako odmítnutí klasických trestních sankcí, nýbrž jako vhodné doplnění k nim, které pozitivně ovlivní účinnost trestu.

1.4.2. Druhy trestu

Po řadu století se užívaly tělesné tresty a tresty smrti. Vznik trestu odnětí svobody se datuje ke konci 18. století., kdy probíhalo usilování o humanizaci trestů. Do poloviny 20. století trest odnětí svobody zastával dominantní pozici mezi tresty a byl hojně užívaný. Nicméně poté se objevil nový trend v přístupu k trestu odnětí svobody. Hlavními důvody vzniku byla narůstající kriminalita, neúčinnost trestu ve smyslu snížení kriminality a přeplněnost věznic. K hledání vhodných alternativ značně pomohla restorativní justice, která představila odlišný koncept zacházení s pachatelem od klasické retributivní justice. Základní rozdíl je v přístupu řešení trestného činu. *Retributivní justice* chápe zločin jako konflikt mezi pachatelem trestného činu a státem. Postava oběti je zde přehlížena. Zatímco *restorativní justice* staví do popředí konflikt mezi dvěma (případně i více) stranami. Na řešení sociálního konfliktu se mají aktivně podílet všichni dotčení, tj. pachatel i oběť. Mělo by dojít k odčinění způsobených škod, urovnání vzájemných vztahů a tím pádem i k minimalizaci recidivy. Pojetí restorativní justice je spjata s ukládáním alternativních trestů, jelikož u nich dochází k urovnání konfliktu mezi obviněným a poškozeným náhradou škody (např. materiálním vyrovnáním).¹⁸

V České republice může soud za spáchané trestné činy uložit tresty:¹⁹

- odnětí svobody
- domácího vězení

¹⁸ Kalvodová V., *Trest odnětí svobody a jeho výkon*, Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 1-3

¹⁹ Dle § 52 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

- obecně prospěšné práce
- propadnutí majetku
- peněžitý trest
- propadnutí věci
- zákaz činnosti
- zákaz pobytu
- zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce
- ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání
- ztrátu vojenské hodnosti
- vyhoštění

Trest odnětí svobody se řadí mezi nejpřísnější sankce, které trestní zákoník zná. Lze jej charakterizovat jako univerzální druh trestu, jelikož lze uložit za každý trestný čin a jakémukoliv dospělému pachateli.²⁰

Trestem odnětí svobody se rozumí:²¹

- nepodmíněný trest odnětí svobody
- podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody
- podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem
- výjimečný trest odnětí svobody

Nepodmíněný trest odnětí svobody představuje největší zásah do základních práv a svobod jedince, jelikož se musí podrobit režimu výkonu trestu. U tohoto druhu trestu má společnost jistotu, že je po čas výkonu chráněna. Lze jej uložit na dobu nejvýše 20 let (popř. mimořádně zvýšit). Ukládá se pouze, pokud je zjevné, že nestačí uložení jiného trestu, které není spojené s odnětím svobody.²²

Nepodmíněný trest odnětí svobody se vykonává diferencovaně ve věznicích:²³

- s ostrahou
- se zvýšenou ostrahou

²⁰ Kalvodová V., *Trest odnětí svobody a jeho výkon*, Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 41

²¹ Dle § 52 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

²² Kalvodová V., *Trest odnětí svobody a jeho výkon*, Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 41-42

²³ Dle § 56 zákona č. 58/2017 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

V ostraze je vytvořen systém tří oddělení diferencovaných podle stupně zabezpečení: oddělení s nízkým, středním a vysokým stupněm zabezpečení.²⁴

Tradiční alternativu k uvěznění představuje *podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody*. Pachatel je uznán vinným a je mu uložen trest odnětí svobody v určité délce. Avšak soud trest odloží, pokud odsouzený vyhoví jistým podmínkám a bude se během stanovené zkušební doby chovat řádně. Odklad je možný pouze u trestů odnětí svobody nepřesahující 3 roky (§81 TrZ). Zkušební dobu soud vymezuje v trvání od jednoho do pěti let (§82 TrZ). Pokud se podmíněně odsouzený v této době osvědčí, nemusí trest vykonávat. V opačném případě soud rozhoduje o výkonu podmíněně odloženého trestu (§83 TrZ).²⁵

Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem nese stejné podmínky jako podmíněné odsouzení bez dohledu s tím, že navíc je třeba zvýšeně sledovat a kontrolovat chování pachatele a poskytnout mu potřebnou péči a pomoc ve zkušební době (§84 TrZ). Dohled zajišťuje probační úředník pravidelným osobním kontaktem s pachatelem a vytvořením a následnou realizací probačního plánu dohledu. Pachatel je povinen spolupracovat (§ 49-51 TrZ).²⁶

²⁴ Dle § 12a zákona č. 58/2017 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²⁵ Kalvodová V., *Trest odnětí svobody a jeho výkon*, Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 50-56

²⁶ Tamtéž, s. 59

2. Ženská delikvence

Ženské kriminalitě se bohužel nevěnuje taková pozornost a tato problematika je velmi podceňována. Rozsah ať už zahraniční nebo české literatury věnující se pouze ženské kriminalitě je oproti té mužské značně zanedbaný. Ve většině případů se navíc hlavně porovnává kriminalita mezi oběma pohlavími. Pochopitelně je to dáno tím, že v celkové recidivě nemají ženy takový rozsah. Na druhou stranu jsou to právě ženy, které sehrávají při výchově dětí hlavní roli a jsou prakticky nenahraditelné. Jak uvádí Válková²⁷, „nehledě na skutečnost, že ženská kriminalita je mnohonásobně nižší než mužská, její negativní vliv na výchovu budoucího pokolení má mnohem ničivější účinky než delikvence mužů. Výchovu dětí v podstatě zabezpečují matky a v neúplných rodinách výhradně ony.“

Tabulka č. 1 – Počet odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody v letech 2013-2019²⁸

Rok	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Muži	13 491	15 411	17 568	19 019	18 761	18 155	17 583
Ženy	810	1 022	1 282	1 482	1 510	1 522	1 602
Celkem	14 301	16 433	18 850	20 501	20 271	19 677	19 185
Celkem ženy	5,66 %	6,22 %	6,80 %	7,23 %	7,45 %	7,73 %	8,35 %

Z výše uvedené tabulky je patrné, že ačkoliv se celková kriminalita v České republice za poslední roky snižuje, ženská kriminalita stále stoupá.

2.1. Teorie kriminality žen

Biologicky zaměřené teorie ovládaly názor na kriminalitu především v 19. století. Jejich nejznámějším představitelem byl Cesare Lombroso, který zastával myšlenku

²⁷ Válková J., *Kriminalita žen*, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1993, s. 23

²⁸ *Statistická ročenka Vězeňské služby 2018* | Generální ředitelství. Generální ředitelství [online]. Copyright © 2020 Vězeňská služba České republiky. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/statistiky/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby/>, *Týdenní statistické hlášení pro rok 2019* | Generální ředitelství. Generální ředitelství [online]. Copyright © 2020 Vězeňská služba České republiky. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/statistiky/tydenni-statisticke-hlaseni/tydenni-statisticke-hlaseni-pro-rok-2019/>

rodilého zločince. Později se společně se svým žákem E. Ferrim věnovali také charakteristice ženských pachatelek. Podle nich šlo zejména o ženy s maskulinními rysy, nedostatkem mateřského instinktu a zvýšenou sexuální náruživostí. Mezi typické znaky patří tmavé krátké vlasy a pokřivený obličej. Celkově se tyto ženy podobaly vzhledem i chováním více mužům. Dle Lombrosa se ženy předurčené k páchání trestné činnosti rodí zřídka a když už, tak jde o hotová monstra, která jsou ještě krutější než muži. Nízký počet pachatelek si vysvětloval nahrazováním kriminální činnosti prostitucí. Za hlavní důvod ženské kriminality pokládal podlehnutí něčí sugesci, protože jsou podle něj ženy nedostatečně vyvinutými a iracionálními bytostmi.²⁹

Psychologicky a psychoanalyticky orientované teorie se snaží vysvětlit kriminální chování zvláštnostmi psychiky pachatelek. Dle zastánců této teorie se ženy trestných činů dopouštějí zejména z emočních důvodů. Podle C. R. Cloningera je hlavní příčinou hysterie žen. H. J. Eysenck se domnívá, že u žen je zvýšená náchylnost k duševním poruchám, které nazývá psychoticismus. Jiní autoři tvrdí, že ženy více trpí melancholií, neurózami a sexuální frustrací. Psychoanalytická koncepce považuje zločin za projev vnitřních sil, potlačených přání a důsledek nepříznivého dětství. Dle S. Freuda se osobnost skládá ze tří instancí: Id, Ego a Superego. Kriminální chování je výrazem nedokonalého Superega, které není schopné kontroly nad primitivním a pudovým Id. Také Freudova teorie vrozené bisexuality ovlivnila některé kriminology myšlenkou, že každý jedinec je vybaven ženskými i mužskými atributy. Mezi ženské atributy patří pasivita, slabost a submise, kdežto mezi mužské síla, dominance a agrese.³⁰

S rozvojem společenských věd sílila kritika biologicky a psychologicky zaměřených teorií a začaly se prosazovat *sociologické teorie*. Nejvýznamnějším činitelem působícím na vznik a vývoj kriminality je sociální prostředí. Tyto teorie kladou důraz na odlišnou výchovu dívek a chlapců. Dívky se od raného dětství učí toleranci a jsou připravovány na úlohu matky. Podle sociologicky orientovaných kriminologů v důsledku těchto faktorů nemají ženy ani dostatek příležitostí páchat trestnou činnost. Nicméně O. Pollak se domnívá, že podíl ženské kriminality je mnohem větší. Důvod připisuje tomu,

²⁹ Urbanová M., *Ženská delikvence jako sociální jev*, Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 22

³⁰ Čepelák J., Karabec Z., *K teoriím ženské kriminality*, Praha: Výzkumný ústav kriminologický, 1986, s. 52-58

že policie a soudy jsou k ženám mnohem shovívavější. Také tvrdí, že ženy jsou mnohem rafinovanější než muži a dokážou muže manipulovat ke kriminální činnosti.³¹

Po dlouhou dobu byla kriminalita ryze mužskou záležitostí a v případě žen se považovala za výjimečný delikt a ukázkou jejich nerozvážnosti či hlouposti. Až od 70. let 20. století se tato představa začíná měnit, jelikož vychází kniha *Sisters in crime*. Autorka Freda Adler zde zmiňuje, že stoupající míra ženské kriminality je způsobena emancipací žen. Mění se postavení žen nemá vliv pouze na jejich vzdělání a lepší pracovní pozice. Ženy ustupují od svých tradičních rolí matek a hospodyň a snaží se co nejvíce připodobnit mužům. Je zcela pochopitelné, že s přibývajícím rovnoprávním se jim otevře i svět zločinu.³²

2.2. Odlišnosti mezi kriminalitou mužů a žen

Jak již bylo zmíněno, největší rozdíl je v množství kriminality obou pohlaví. Kriminologie nabízí dvojí možný výklad nízkého počtu deliktů u žen. Buďto se ženy chovají skutečně méně kriminálně nebo se chovají stejně kriminálně jako muži, ale jsou ze strany trestněprávních orgánů méně kriminalizovány. Údajně jsou obě tvrzení do jisté míry pravdivá. Zajisté mírnější způsob trestání zohledňuje i skutečnost, že ženy častěji pečují o nezletilé děti. Dále se kriminalita žen liší zejména převahou méně závažné majetkové trestné činnosti (s menší způsobenou škodou). Nejčastěji jsou ženy stíhány za tzv. krádeže prosté a za činy zpronevěry a podvodu. Typické jsou také trestné činy, na kterých se spolupodílejí jako pomocnice mužů. Z toho vyplývá, že motivací nemusí být touha po vlastním prospěchu, ale závislost na mužích.³³ Ve skupinách bývají ženy opatrnější a pasivnější. Při srovnání s muži se ženy tolik nedopouštějí organizované trestné činnosti a vystupují spíše jednotlivě. Ženy se také vyznačují menším výskytem recidivy a pokud trestnou činnost opakují, jedná se zpravidla o jiný druh zločinu.³⁴

Rovněž se ženy často dopouští deliktů namířených proti dětem. Jde o trestné činy týrání svěřené osoby, únos dítěte a ohrožování mravní výchovy mládeže. Co se týče nejzávažnějšího trestného činu – vraždy, často má emocionální podtext. Oběťmi jsou většinou osoby z blízkého okolí (manžel, partner), které vedly s pachatelkou dlouhodobý

³¹ Urbanová M., Večeřa M., *Ženská delikvence: teoreticko-empirická studie k problému právních postojů a hodnotových orientací delikventních žen*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 30

³² Adler F., *Sisters In Crime*, Prospect Heights, Ill.: Waveland Press, 1985, p. 10-13

³³ Novotný O., Zapletal J., *Kriminologie*, Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 113-114

³⁴ Urbanová M., *Ženská delikvence jako sociální jev*, Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 15

konflikt vyvolaný týráním či ponižováním ženy. Specificky ženským trestným činem je vražda novorozeného dítěte matkou, nicméně její výskyt není hojný. Existuje nepřímé spojení mezi fyziologickými cykly žen (menstruace, gravidita, klimakterium) a kriminalitou, neboť bezesporu ovlivňují její psychické procesy.³⁵

Pokud jde o samotné uvěznění, ženy více prožívají zbavení svobody. Samozřejmě každé prožívání jedince bez ohledu na pohlaví je zcela individuální. Avšak obecně platí, že ženy hůře snášejí stres a nesou větší citovou újmu způsobenou odloučením od rodiny. Také společenství žen je mnohem více rozmanité než v mužských věznicích. Objevují se zde větší rozdíly mezi vzděláním a sociální úrovní, které spolu s vyšší emocionálností žen mohou vytvořit častější konflikty ve vzájemných vztazích.³⁶

2.3. Ženské věznice v České republice

V současné době je v České republice celkem 25 věznic, 10 vazebních věznic a 2 detenční ústavy. Zařízení pro ženy z toho tvoří celkem 4 věznice: Opava, Praha-Ruzyně (objekty Řepy a Velké Přílepy) a Světlá nad Sázavou. Kromě těchto věznic mohou z provozních důvodů ženy vykonávat trest i v jiných věznicích v České republice. Avšak jde o pouhý zlomek z celkového počtu a zpravidla jsou umísťovány do níže uvedených ženských zařízení.³⁷

Věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence Opava se nachází v Moravskoslezském kraji. Celková kapacita věznice pro výkon trestu odsouzených mužů a žen je 322 míst. Ženy zde mohou vykonávat trest odnětí svobody s ostrahou (nízkým, středním i vysokým stupněm zabezpečení) a zvýšenou ostrahou a muži s ostrahou (středním stupněm zabezpečení). Roku 2013 zde byl zřízen Ústav pro výkon zabezpečovací detence a jeho kapacita 50 míst je v současné době 100 % naplněna. Ve věznici existují pro ženy specializovaná oddělení pro výkon protitoxikomanického

³⁵ Válková J., *Kriminalita žen*, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1993, s. 24-25, s. 32

³⁶ Urbanová M., Večeřa M., *Ženská delikvence: teoreticko-empirická studie k problému právních postojů a hodnotových orientací delikventních žen*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s.10

³⁷ Organizační jednotky | Generální ředitelství. Generální ředitelství [online]. Copyright © 2020 Vězeňská služba České republiky [cit. 28.04.2020]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/>

a protialkoholního ochranného léčení, léčení pro patologické hráčství a výkon s poruchami duševními a poruchami chování.³⁸

Součástí *vazební věznice Praha-Ruzyně* je oddělení pro výkon trestu žen v Řepích umístěném v Domově sv. Karla Boromejského. Ubytovací kapacita činí 56 míst. Trest si zde mohou odpykávat ženy zařazené do výkonu trestu s ostrahou (nízký a střední stupeň zabezpečení). Jedná se o prostředí bez mříží a ženy jsou do tohoto oddělení pečlivě vybírány na základě osobnostních rysů a posudků odborníků.³⁹ Pod vazební věznici Praha-Ruzyně spadá také objekt Velké Přílepy, který byl zprovozněn roku 2012. Zařízení má kapacitu 151 míst.⁴⁰

Věznice Světlá nad Sázavou se nachází v kraji Vysočina a funguje od roku 2000. Do té doby zde byl areál k rekreaci pro školy v přírodě, nicméně z důvodu nedostatečné kapacity věznic byl celý komplex převeden do užívání Vězeňské služby ČR. Věznice se řadí mezi největší u nás, jelikož si zde odpykává trest více než polovina celkového počtu odsouzených žen. Celková kapacita zařízení činí 794 míst, avšak věznice Světlá nad Sázavou je bohužel dlouhodobě přeplněna. Z tohoto důvodu se plánuje stavba nové budovy, která zvýší kapacitu o 200 míst. Trest zde mohou vykonávat ženy, které jsou zařazeny do výkonu trestu s ostrahou (nízký, střední i vysoký stupeň zabezpečení) a se zvýšenou ostrahou. Je zde zřízen oddíl pro výkon vazby matek nezletilých dětí do jednoho roku a oddíl pro výkon trestního opatření odnětí svobody pro odsouzené ženy. V oddíle pro mladistvé mohou odpykávat trest ženy, které spáchaly trestný čin před dovršením osmnáctého roku. Tato věznice také disponuje specializovanými oddíly, ve kterých odsouzené vyžadují zvláštní přístup. Jedná se o oddíl určený pro výkon trestu matek nezletilých dětí v oddělení s ostrahou (nízký, střední i vysoký stupeň zabezpečení) a výkon trestu trvale pracovně nezařaditelných odsouzených žen v oddělení s ostrahou (nízký, střední i vysoký stupeň zabezpečení) a v oddělení se zvýšenou ostrahou. Ve věznici

³⁸ Základní informace | Věznice a ÚVZD Opava. Generální ředitelství [online]. Copyright © 2020 Vězeňská služba České republiky [cit. 28.04.2020]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-a-uvzd-opava/o-nas/zakladni-informace/>

³⁹ Oddělení výkonu trestu pro odsouzené ženy | Vazební věznice Praha Ruzyně. Generální ředitelství [online]. Copyright © 2020 Vězeňská služba České republiky [cit. 28.04.2020]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/vazebni-veznice-praha-ruzyně/o-nas/oddeleni-vykonu-trestu-pro-odsouzene-zeny/>

⁴⁰ Česko už má dvě ženské věznice, jinde jsou i s muži - Aktuálně.cz. Zprávy - Aktuálně.cz [online]. Copyright © [cit. 28.04.2020]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/regiony/stredocesky/cesko-uz-ma-dve-zenske-veznice-jinde-jsou-i-s-muzi/r~i:article:729642/>

také existuje bezdrogová zóna-oddíl, ve kterém probíhá terapeutický program pro maximálně 13 odsouzených žen. Ženy jsou vybírány odbornou komisí na základě vlastní žádosti. Jedná se o ženy s drogovou anamnézou a motivací k dobrovolné absenci.⁴¹

Tabulka č. 2 – Umístění vězněných žen v ČR (k 29.4.2020)⁴²

Věznice	Počet žen
Opava	208
Praha-Ruzyně	252
Světlá nad Sázavou	817
Ostatní	471*
Celkem	1748

*údaj zahrnuje i věznice s nástupním oddílem či vazební věznice, ze kterých budou ženy teprve umístěny do výkonu trestu (např. v objektu Drahonice je aktuálně 212 žen)

2.4. Specializovaný oddíl pro odsouzené matky nezletilých dětí

Tento specializovaný oddíl je ve věznici Světlá nad Sázavou již od roku 2002. Jedná se o jediný oddíl v České republice, ve kterém může matka při výkonu trestu pečovat o své nezletilé dítě. Kapacita činí 15 odsouzených žen s celkovým počtem 20 dětí. Zpravidla se jedná o děti ve věku od jednoho do tří let, ale jsou udělovány i výjimky pro děti do čtyř let, například z důvodu zachování sourozenecké vazby. Přijetí do oddělení předchází řada opatření, které musí ženy splňovat. Je nutné, aby matka před výkonem trestu nebyla nijak omezena v rodičovské zodpovědnosti a o své dítě řádně pečovala. Roli také hraje věk dítěte, jenž by neměl po dobu výkonu trestu přesáhnout hranici tří let. Délka uloženého trestu odnětí svobody by měla být nad 6 měsíců. Před přijetím se provádí zdravotní posudek, psychologický posudek a je potřeba i kladné stanovisko OSPODu.

Hlavní myšlenkou SpO je předejít odloučení matky od dítěte. Vytvoření pevného pouta mezi matkou a dítětem vede odsouzené ženy k rodičovské zodpovědnosti

⁴¹ O nás | Věznice Světlá nad Sázavou. Generální ředitelství [online]. Copyright © 2020 Vězeňská služba České republiky [cit. 30.04.2020]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/o-nas/>

⁴² Týdenní statistické hlášení pro rok 2020 | Generální ředitelství. Generální ředitelství [online]. Copyright © 2020 Vězeňská služba České republiky [cit. 06.05.2020]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/statistiky/tydenni-statisticke-hlaseni/tydenni-statisticke-hlaseni-pro-rok-2020/>

a samostatnosti, které jsou potřebné k návratu do společnosti. Zároveň uspokojení veškerých potřeb dítěte napomáhá k jeho bezproblémovému duševnímu a psychickému rozvoji. Úkolem matky je o své dítě celodenně pečovat, což zahrnuje nejen přípravu stravy, obstarání hygieny a aktivní trávení volného času, ale i zajištění celkového rozumového a morálního vývoje.

Každá žena má k dispozici samostatnou ložnici, jejíž součástí je postel pro dítě, přebalovací pult, skříň a umyvadlo. Zařízení je vybaveno hračkami a didaktickými pomůckami, které jsou dostupné pro všechny. Sociální dávky a výživné pro děti, které matkám přichází během výkonu trestu, mohou použít pouze k uspokojení potřeb svého dítěte. Veškeré výdaje za stravu, oblečení, hygienické potřeby a vybavení pro dítě si musí hradit z vlastních finančních zdrojů.⁴³

Denní režim na specializovaném oddělu:

- Ráno – hygiena, snídane, úklid, dopolední program
- Odpoledne – oběd, spánek dětí, vycházky či odpolední program, úklid
- Večer – večere, hygiena a noční klid

Výchovné činnosti probíhají ve společné kulturní místnosti nebo ve vycházkovém dvoře. Programy pro děti zahrnují různé hry, výtvarné, hudební a sportovní činnosti, které jsou pod odborným dohledem zaměstnanců věznice. Vždy se přihlíží k věku dítěte a volí se vhodné aktivity. Také jsou organizovány akce mimo věznici, aby se zachoval vývoj vnímání a pozorování dítěte. Jednou za měsíc mají matky s dětmi možnost návštěvy rodinných příslušníků a vycházek mimo věznici.⁴⁴

Jedná se o jediné zařízení v České republice, kde je minimální recidiva (kolem 10 %), zatím co v ostatních věznicích recidiva tvoří až 70 %.⁴⁵

⁴³ Vnitřní řád | Věznice Světlá nad Sázavou. Generální ředitelství [online]. Copyright © 2020 Vězeňská služba České republiky [cit. 18.04.2020]. s. 26-27. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/o-nas/vykon-vezenstvi/vnitri-rad/>

⁴⁴ Výkon trestu odsouzených matek s dětmi | Věznice Světlá nad Sázavou. Generální ředitelství [online]. Copyright © 2020 Vězeňská služba České republiky [cit. 25.04.2020]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/o-nas/vykon-vezenstvi/vykon-trestu-odsouzenych-matek-s-detmi/dostupne>

⁴⁵ Drtinová D., Máma z basy? Děti si pobyt ve vězení neuvědomují, funguje motivace mateřskou láskou. In: DTV [online]. Aktuálně.cz. 3. 10. 2017 6:00. [cit. 08.05.2020]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dtv/mama-z-basy-deti-si-pobyt-ve-vezeni-neuvedomuji-funguje-moti/r~167d1b5ca77d11e79142002590604f2e/>

2.4.1. Podobná zařízení pro matky s dětmi v zahraničí

Ve *Spojených státech amerických* existuje celkem v osmi státech program pro matky s dětmi ve výkonu trestu. Nazývají jej „*prison nursery*“ neboli vězeňské jesle či školka. Pouze v některých z těchto zařízení mají matky možnost pečovat o své děti celodenně, ve většině se jesle nacházejí mimo věznici. Například ve státě Nebraska mohou ženy s dětmi ve věku 1-6 let trávit pouze 5 nocí v měsíci. Nejstarší jesle nacházející se v New Yorku v Bedford Hills byly otevřeny roku 1901. Kapacita oddělení je pro 26 odsouzených matek a za rok se zde prostřídá v průměru 40 žen. Je možné, aby zde děti pobývaly do jednoho roku života a pokud mají matky delší trest odnětí svobody, udělují se výjimky do 18 měsíců. Stejně jako u nás se apeluje na nerozvázání vztahu matky a dítěte a přednostně jsou vybírány ženy, kterým trest skončí před dovršením věkové hranice dítěte. Každá odsouzená má samostatný pokoj, ve kterém se nachází i dětská postýlka. Fungují zde programy pro ženy, kde mají možnost se vzdělávat a učit se domácím pracím a péči o dítě. Do Bedford Hills se dostanou pouze ženy, jejichž trest odnětí svobody nepřesahuje 3 roky. Zpravidla to bývá za menší prohřešky, jako jsou krádeže, opilectví či tuláctví. Stejně jako v České republice platí, že ženy nesmí být odsouzené za násilné trestné činy nebo zanedbání dítěte. V USA si mohou ženy nejdéle ponechat své děti ve státě Washington a to do 30 měsíců po porodu.⁴⁶

V *Německu* ve Frankfurtu se nachází věznice Preungesheim, které je známé svým komplexním programem pro matky s dětmi ve vězení. Na rozdíl od podobných zařízení v jiných vyspělých zemích zde mohou vykonávat trest s dětmi i ženy zařazené do oddílu s vyšším stupněm zabezpečení. Ženám je v tomto zařízení umožněno pobývat do 3 let věku dítěte. Ženy, které jsou zařazené do nízkého stupně zabezpečení, žijí v tzv. otevřených domech a mají mnohá privilegia. Děti si mohou ponechat při výkonu trestu až do 5 let. Odsouzené o ně mohou celý den pečovat nebo mají možnost pracovat mimo věznici, zatímco se o jejich děti starají pečovatelky nebo pokud se jedná o starší děti, navštěvují místní školku. Je možné, aby matky trávily čas se svými dalšími dětmi, které nemohou mít u sebe ve věznici a to až 21 dní v roce. Speciální přístup se zde aplikuje, pokud již dítě dovršilo hranici věku 5 let a matka si stále neodpykala celý trest. Těmto ženám je dovoleno, pokud tedy mají povolení k práci mimo věznici, aby i nadále částečně

⁴⁶ Life Inside a Prison Nursery | Institute for Family Studies. Strong Families. Sustainable Societies. | Institute for Family Studies [online]. Copyright © 2020 Institute for Family Studies [cit. 01.05.2020]. Dostupné z: <https://ifstudies.org/blog/life-inside-a-prison-nursery>

pečovaly o své děti, jelikož se klade důraz se nerozvázání pouta matky a dítěte. Odsouzené mohou za svými potomky dojíždět hromadnou dopravou, pomoci jim s úkoly a uvařit, poté je nechají se zbytkem rodiny a vrací se na noc zpět do vězení.⁴⁷

I v dalších evropských zemích existují speciální oddíly pro matky s dětmi. V *Albánii* mají ženy možnost ponechat si dítě do věku 3 let ve zvláštním jeslovém oddělení. V *Bulharsku* mohou děti do 1 roku žít s matkami ve vyčleněných sekcích věznice, a pokud po dovršení 1 roku dítěte není nikdo z rodiny, kdo by o dítě pečoval, mohou si jej ponechat do 3 let. Také v *Estonsku* mají ženy příležitost zůstat s dítětem do 3 let. V *Maďarsku* si mohou odsouzené ponechat dítě do 1 roku v ústřední vězeňské nemocnici. V *Lotyšsku* funguje dětský domov v areálu věznice, ve kterém je možné, aby ženy o dítě do 1 roku pečovaly celodenně a od 1 do 4 let se s ním setkávaly dvakrát denně. Děti v *Litvě*, které se narodí ženám ve vězení, s nimi mohou setrvat na zvláštním oddělení do 2 let. V *Polsku* ženy vykonávají trest s dětmi do 3 let ve věznicích Grudziąz a Krzywanięc. Ve *Slovinsku* může dítě s matkou zůstat do věku 2 let.⁴⁸ Ve *Švédsku* platí od roku 2011 opatření, která zajišťují genderovou neutralitu, tím pádem dávají právo i otcům mít své děti ve výkonu trestu.⁴⁹

⁴⁷ Warner J., *Infants in Orange: An International Model-Based Approach Prison Nurseries*, Hastings Women's Law Journal, 2015, vol. 26, no. 1, p. 76

⁴⁸ Vězněné ženy ve světě: soubor materiálů a dokumentů. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2005

⁴⁹ Laws on Children Residing with Parents in Prison. [online cit. 01.05.2020]. Dostupné z: <https://www.loc.gov/law/help/children-residing-with-parents-in-prison/foreign.php>

3. Separace dítěte od matky

Na problematiku odloučení dítěte od matky nechci pohlížet pouze z důvodu, abych vyzdvihla, jaké výhody přináší specializovaný oddíl pro matky ve věznici Světlá nad Sázavou, čemu všemu oddělení předchází a jakým psychickým újmám se děti odsouzených žen díky němu vyhnou. Je důležité mít na paměti, že mnoho z těchto žen má na svobodě další děti, které jsou od matek ve výkonu trestu separovány a bezpochyby to pro ně musí představovat obrovskou ztrátu. Starší děti vězněných žen v tom nejlepším případě – pokud nejsou předány do ústavní péče – vyrůstají u svých prarodičů nebo u otců (partnerů, manželů). Často se jedná o děti v předškolním a mladším školním věku, které ještě nejsou schopny pochopit, proč jejich mladší sourozenec může trávit čas s matkou a ony nikoliv. Po propuštění budou tyto matky čelit složité situaci, jelikož je jejich děti nemusí brát za svou vlastní rodinu. Tento případ se objevil i u jedné z hlavních akterek dokumentu *Máma z basy*⁵⁰, kdy se svými staršími dětmi do té doby vyrůstajícími u babičky ani po roce společného soužití nebyla schopna navázat zcela bezproblémový vztah. Děti stále vnímaly jako nejbližší osobu svoji babičku. Proto si myslím, že je v této kapitole nutné si uvědomit, jaké štěstí mají neodloučené děti a jakou ztrátu prožívají odloučené děti.

3.1. Mateřská role

Dle Martínka⁵¹ je pevná vazba mezi dítětem a matkou ve své podstatě sociálním, psychickým i biologickým základem lidství. Již od narození je toto pouto nejdůležitější pro optimální vývoj zdravé psychické osobnosti dítěte. Vazbu s biologickou matkou nelze ničím nahradit, jelikož si matka utváří silné pouto s dítětem už v prenatálním období. Pro dítě tato vazba představuje pocit bezpečí, ochranu před vnějším okolím a je nutná pro přežití, jelikož zajišťuje základní potřeby pro dítě. Prostřednictvím matky dítě poznává svět a učí se v něm fungovat formou nápodoby.

Anglický psycholog a lékař J. Bowlby vytvořil teorii o připoutání (attachment theory). Dle této teorie je kvalita rané vazby důležitá nejen pro další psychický vývoj jedince, ale také pro samotné přežití. Dítě se od narození projevuje takovým způsobem, aby upoutalo pozornost matky, a tím aktivuje její vrozené pečovatelské dispozice. Pokud

⁵⁰ *Máma z basy* [dokumentární film]. Scénář a režie Veronika JONÁŠOVÁ. Česko, 2017. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=BzQg4WmZcxE>

⁵¹ Martínek Z., *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009, s. 17

matka na potřeby dítěte reaguje adekvátně, dítě získá zkušenost, že svět není nebezpečný a může začít důvěřovat i dalším lidem. „*Standardní citová vazba se nejsnáze vytváří v průběhu raného dětství, po jeho uplynutí už to může být obtížné. Primární zkušenosti ze vztahu s matkou přetrvávají v nevědomí a mohou se později projevit různým způsobem.*“⁵²

3.2. Reakce a důsledky odloučení dítěte

Bezpečná vazba mezi matkou a dítětem je typická vzájemností citového vztahu, ze kterého vyplývá i potřeba fyzické blízkosti. Jaká je kvalita tohoto vztahu, se nejlépe projeví při zátěžové situaci, kterou může být odloučení matky od dítěte. J. Bowlby popsal tři fáze reakce dítěte na separaci od matky:

- *protest* – dítě se snaží přivolat matku
- *zoufalství a smutek* – dítě již přestává matku hledat a nastupuje fáze apatie
- *odpoutání či popření* – jedná se o obranný mechanismus, dítě navazuje vztah k jiné dostupné osobě⁵³

Je zcela zjevné, že duševní pohoda dítěte je spojena s přítomností matky. Díky jednoduchému procesu asociačního učení si tedy dítě začne spojovat matčinu nepřítomnost s duševní tísní a velmi intenzivním strachem. Děti, které prožily silně nepříjemnou zkušenost s odloučením, mají zvýšenou tendenci projevovat strach z opětovné separace. Navíc těmto dětem hrozí, že při jakékoliv jiné situaci vyvolávající strach budou reagovat mnohem výraznějším strachem než ostatní jedinci. Jistota dostupnosti mateřské postavy se pomalu vyvíjí během nezralých let dítěte – kojení, dětství a dospívání. Očekávání získaná během těchto období mají tendenci přetrvávat poměrně beze změny po celý zbytek života.⁵⁴

Při absenci mateřské role mají děti přirozenou tendenci si vytvořit vazbu k jiné náhradní osobě. Pokud v rodině není žádná náhradní mateřská postava, dítě může utrpět citovou deprivaci či subdeprivaci. *Citová deprivace* je stav, kdy významné biologické nebo psychické potřeby dítěte nejsou uspokojovány v dostatečné míře po dostatečně dlouhou dobu. *Citová subdeprivace* je mírnější variantou deprivace, avšak objevuje se u dětí

⁵² Vágnerová M., *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*, Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012, s. 38

⁵³ Šulová L., *Raný psychický vývoj dítěte*, 2. vyd. Praha: Karolinum, 2010, s. 195

⁵⁴ Bowlby J., *Odloučení: kritické období raného vztahu mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál, 2012, s. 176-177, s. 193

mnohem častěji. Jedná se o dysfunkční rodiny, které navenek působí v pořádku, nicméně děti zde citově strádají. Tyto deprivací zkušenosti bývají často příčinou narušení osobnostního vývoje dítěte. Projevují se poškozeným vztahem k jiným osobám, ale i k sobě samému, jelikož pro děti je chování matky určující a představuje pro ně základ sebehodnocení. Děti, které jsou nedostatečně uspokojené mateřskou láskou a péčí, mívají v pozdějším věku nízkou sebedůvěru, cítí se méně hodnotné a nevýznamné a mohou se u nich rozvinout sociálně rušivé obranné reakce. Ve vztahu k ostatním lidem jsou nedůvěřivé, protože v období jejich raného vývoje samy nezažily navázání stabilního vztahu.⁵⁵

Později v dospělosti se důsledky citového strádání z dětství mohou projevit problémy s partnerskou rolí. Tyto jedinci mají problém udržet si fungující vztah a často si volí nevhodné partnery. Kvůli nedostatečnému pocitu vlastní hodnoty je u nich častější sklon přijmout k sobě kohokoliv, kdo o ně projeví zájem. Jedinci se zkušeností citové deprivace také hůře zvládají rodičovskou roli, jelikož se v péči o potomstvo může nepříznivě odrazit jejich prožívání z dětství s vlastními rodiči. Jako rodiče se řídí zejména svými biologickými dispozicemi, ale chybí jim emoční a sociální zkušenost.⁵⁶

⁵⁵ Vágnerová M., *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*, Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012, s. 116-117

⁵⁶ Vágnerová M., *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008, s. 605-606

4. Návrat do společnosti z vězení

4.1. Negativní důsledky pobytu ve vězení

Pobyt ve vězení s sebou bohužel nese řadu negativních jevů, které i přes veškerou snahu personálu, uplatňování programu zacházení s odsouzenými a terapeutických a léčebných programů stále přetrvávají. Tyto negativní jevy získané ve vězení pro propuštěné osoby představují velkou překážku při snaze začlenění se do běžné společnosti. Patří mezi ně:

- prizonizace
- sociální stigmatizace (nálepka pobytu ve vězení)
- pobyt v prostředí, kde se kumuluje vyšší počet osob s poruchovostí chování
- zpřetrhání pozitivních sociálních vazeb s rodinou
- gradace komplexů méněcennosti
- narušení volných vlastností (samostatnosti a sebeřízení)
- narůstající zadluženost (zahrnuje i platby související s výkonem trestu)⁵⁷

Proces *prizonizace* představuje adaptaci odsouzených na podmínky života ve vězení a přijetí vězeňskou subkulturou. Značně snižuje pravděpodobnost úspěšné reintegrace jedince do normální společnosti. Skládá se ze dvou složek:⁵⁸

- institucionalizace
- ideologizace

Institucionalizace se vyznačuje adaptací na přísný a vysoce organizovaný život ve vězení. Až na výjimky se tomuto jevu nevyhne žádný vězeň. Důsledkem je oslabená schopnost adaptace na život na svobodě, jelikož se upevní přijetí vězeňského způsobu života. Odsouzení ztrácí touhu po aktivitě a žijí ze dne na den. Typickým znakem při tomto procesu je povrchní a předstíraná poslušnost.

Ideologizace je proces ztotožňování se s vězeňskou subkulturou. Vězeň je ve výkonu trestu vystaven vlivu svých spoluvězňů a postupně se přizpůsobuje normám, hodnotám, názorům a postojům, které se vytvářejí ve skupinách odsouzených. Zprvu tyto normy pouze neochotně akceptuje, později se s nimi však může identifikovat. Typickým

⁵⁷ Černíková V., *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 115

⁵⁸ Tamtéž, s. 119-121

znakem je používání vězeňského argotu (slangu). Někteří vězni se s tímto chováním vnitřně neztotožňují, ale chovají se jako kdyby ano, aby nevybočovali a nestali se terčem šikany.

Při nástupu do výkonu trestu odnětí svobody získává jedinec roli odsouzeného, která představuje velmi závažné sociální stigma. Avšak nálepka „kriminálník“ mu zůstává i po odpykání trestu a návratu zpět do společnosti.⁵⁹ Záznam v trestním rejstříku výrazně omezuje osoby po propuštění z vězení v jejich fungování na svobodě. Pro jejich reintegraci je nutné, aby se zapojili znovu do pracovního procesu, díky kterému mají šanci zajistit si vhodné životní podmínky. Mnohdy, ač je jejich vůle a motivace pracovat vysoká, setkávají se s neúspěchem a nemohou se na trhu práce uplatnit. Zejména u prvotrestaných osob může tato srážka s realitou představovat obrovský problém a vyberou si jednodušší cestu obživy a sklouznou zpět ke kriminalitě. „*Dlouhodobá nezaměstnanost a dluhy jsou podle odborníků významnými faktory opětovné recidivy.*“⁶⁰

4.2. Postpenitenciární péče

Ačkoliv je příchod vězněného z výkonu trestu odnětí svobody do života na svobodě tolik očekávaným a vysněným okamžikem, jedná se o velmi složitou životní situaci. Postpenitenciární péče poskytuje pomoc lidem po návratu z vězení do běžné společnosti. Zejména první dny jsou pro propuštěné osoby obdobím rekonvalescence, kdy si osvojují znovu své sociální dovednosti. Při tomto procesu bývá nutná odborná péče, jelikož propuštění často prožívají krizi prvních dnů na svobodě a setkávají se s problémem stigmatu kriminálního. Poskytovaná péče zahrnuje i pomoc s obnovením partnerských vztahů a rodičovské role, profesním uplatněním a vytvořením nových materiálních podmínek vhodných pro život.⁶¹

Na rozsah poskytované postpenitenciární péče lze pohlížet:⁶²

- *v užším smyslu* – péče je poskytována na bázi dobrovolnosti a pouze osobám po výkonu trestu odnětí svobody

⁵⁹ Vágnerová M., *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008, s. 817

⁶⁰ Makovcová K., *Pracovní integrace po propuštění z výkonu trestu*. České vězeňství: Čtvrtletník pro vězeňství a kriminální prevenci, 2014, s. 15-16

⁶¹ Černíková V., *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 209-210

⁶² Tamtéž, s. 213

- *v širším smyslu* – péče je poskytována dobrovolně, ale i státní formou nuceného dohledu
- *v nejširším pojetí* – péče je poskytována dobrovolně, bezplatně a všem pachatelům (i odsouzeným k trestům nespojeným s odnětím svobody)

4.2.1. Státní subjekty postpenitenciární péče

Při resocializaci vězňů hraje důležitou roli penitenciární péče, která probíhá ještě při výkonu trestu odnětí svobody a měla by souvisle navázat na péči postpenitenciární. Penitenciární péči zabezpečuje Vězeňská služba ČR, která zajišťuje výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody, střeží a eskortuje vězněné osoby, poskytuje jim zdravotní péči a vytváří podmínky pro zaměstnávání a vzdělávání vězňů.⁶³ Ve vězení odsouzený spolupracuje se *sociálním pracovníkem* věznice. Mezi náplň jeho práce se řadí zajištění základních informací o pachateli, zjištění faktorů ovlivňujících kriminální činnost, spolupráce s rodinou vězně a také spolupráce se sociálním kurátorem či společenskými organizacemi. Při nástupu do výkonu trestu sociální pracovník sestavuje program zacházení, při kterém bere v potaz sociální situaci odsouzeného. Jedná se o program, který zajišťuje dlouhodobou, cílevědomou a sociálně výchovnou práci. Na výstupním oddělení se provádí zhodnocení dosažených cílů.⁶⁴

Působení *sociálního kurátora* spočívá v sociálně výchovné práci s klientem, která zajišťuje poskytování terapeutické a poradenské služby. Na obecních úřadech fungují kurátoři pro dospělé i pro mládež. Jejich hlavním cílem je začlenit své klienty do sociálního prostředí a pomoci jim najít společensky akceptovatelný životní styl. Sociální kurátoři nejčastěji řeší zprostředkování bydlení, kontakt s rodinou, možnosti při hledání zaměstnání a zadlužení svých klientů. Jedná se o kontinuální práci, takže zajišťuje práci s klientem ve všech fázích výkonu trestu i po jejím skončení. Roku 1995 byla zavedena ohlašovací povinnost Vězeňské služby ČR sociálním kurátorům, která umožňuje jejich efektivnější práci. Dříve se práce kurátorů orientovala pouze na osoby po výkonu trestu, dnes už se zabývají i lidmi bez domova, drogově závislými a všemi, kteří

⁶³ Základní informace | Generální ředitelství. Generální ředitelství [online]. Copyright © 2020 Vězeňská služba České republiky [cit. 03.05.2020]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/o-nas/zakladni-informace/>

⁶⁴ Černíková V., *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 220-221

se ocitli v tíživé životní situaci. Nabízené pomoci využívají zejména lidé, kteří mají reálnější nadhled a uvědomují si své problémy.⁶⁵

Parole představuje podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem. Jedná se o situaci, kdy bude pachatel propuštěn z vězení pouze za podmínky, že slíbí podrobit se po propuštění po určenou dobu jistým podmínkám. Tuto činnost zprostředkovává Probační a mediační služba. Před podáním žádosti o podmíněné propuštění není odsouzený ze zákona povinen spolupracovat s PMS. Spolupráce během výkonu trestu je pouze dobrovolná a lze uplatnit již půl roku před podmíněným propuštěním. Dle zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, se odsouzený v období, kdy je z věznice podmíněně propuštěn, musí z rozhodnutí soudu podrobit dohledu pracovníka. Parolový pracovník kontroluje, zda podmíněně propuštěný dodržuje uložení podmínky (např. zákaz užívání návykových látek, zákaz kontaktu s určitými osobami a povinnost hledat si práci). Kromě dohledu mu také poskytuje odbornou pomoc při řešení problémů v rodinné, pracovní a sociální oblasti.⁶⁶

4.2.2. Nestátní neziskové organizace

Také nestátní subjekty hrají důležitou roli při aplikaci postpenitenciární péče. Možnosti pro jejich působení se otevřely po roce 1989 a značně tím obohatily do té doby jen státem poskytovanou sociální pomoc. Nestátní neziskové organizace lze rozdělit podle typu poskytované péče na:

- *materiální pomoc* – zajišťují jídlo a šatstvo (ADRA, Česká katolická charita, Červený kříž, Diakonie)
- *poradenskou pomoc* – v situaci nouze a krize (Dům Matky Terezy, Diakonie, Podané ruce, LATA, Za branou, EXODUS)
- *sociální péči* – zahrnuje stravování, osobní hygienu, ubytování, zdravotní péči (azylové domy, Armáda Spásy, Naděje)⁶⁷

⁶⁵ Černíková V., *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 222-223

⁶⁶ Štern P., Ouředníčková L., Doubravová D., *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*, Praha: Portál, 2010, s. 103-104

⁶⁷ Černíková V., *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 225-226

Organizace Rubikon od roku 1994 pomáhá lidem, kteří mají touhu překročit svou trestní minulost a chtějí získat šanci na nový začátek. Podporují je v získání a udržení práce, pomáhají jim s řešením dluhů a s obnovením sociálních vztahů. Rubikon spolupracuje se zaměstnavateli, kteří jsou ochotní přijmout do zaměstnání osobu se záznamem v trestním rejstříku a tuto pomoc nabízí odsouzeným ještě před výstupem z vězení. Organizace také poskytuje poradenské služby ohledně tvorby životopisu a přípravy na přijímací pohovor. Centrum Rubikon dále nabízí dluhovou poradnu, ve které se svými klienty zmapují dluhy, pomáhají při komunikaci s exekutory a soudy a učí klienty hospodařit se svými financemi. Všechny tyto služby jsou poskytovány bezplatně. Speciálním projektem je romský mentoring, který umožňuje romským klientům pomocí vyškolených mentorů z romské komunity lépe pochopit podmínky trestu, které jim byly uloženy. Od roku 2016 funguje projekt Yellow Ribbon Run (běh se žlutou stužkou) zprostředkovaný RUBIKON Centrem, Vězeňskou službou ČR, PMS a RunCzech, který popularizuje problematiku zaměstnávání osob po výkonu trestu. Jejich motto zní „uteč předsudkům“.⁶⁸

⁶⁸ RUBIKON Centrum, z. ú. - nezisková organizace. RUBIKON Centrum, z. ú. - nezisková organizace [online]. Copyright © 2020 [cit. 05.05.2020]. Dostupné z: <https://www.rubikoncentrum.cz/>

PRAKTICKÁ ČÁST

1. Výzkum ve věznici Světlá nad Sázavou

1.1. Cíl výzkumu

Praktická část bakalářské práce se zaměřuje na motivaci návratu do společnosti matek ve výkonu trestu s dětmi do tří let. Cílem výzkumu bylo zjistit, jak současné fungování ve věznici tyto ženy vnímají a hodnotí, a jaký vliv má prostředí specializovaného oddílu na jejich resocializaci. Také mě zajímalo, jakým způsobem vztah k dítěti a zodpovědnost za něj ovlivňuje jejich přístup.

1.2. Výzkumné otázky

- Pocházejí odsouzené ženy z dysfunkční rodiny?
- Byla většina respondentek odsouzena k výkonu trestu odnětí svobody za majetkovou trestnou činnost?
- Je specializovaný oddíl pro matky nezletilých dětí dostatečně podnětné prostředí, které by pomohlo ženám k resocializaci?
- Jakou roli hraje mateřství v motivaci k návratu do běžné společnosti?

1.3. Informace o respondentkách

Celkem se výzkumu zúčastnilo 11 respondentek. Jedná se o ženy, které jsou umístěné ve specializovaném oddílu pro odsouzené matky nezletilých dětí a odpykávají si trest odnětí svobody ve věznici Světlá nad Sázavou.

1.4. Výzkumná metoda

Vedoucí oddělení výkonu vazby a trestu věznice Světlá nad Sázavou mi sdělil, že si odsouzené ženy bohužel nepřejí spolupracovat jiným způsobem než vyplněním dotazníků. Zvolila jsem tedy dotazníkové šetření formou otevřených otázek, aby respondentky při volbě svých odpovědí měly absolutní svobodu.

První část otázek se věnuje osobní a kriminální anamnéze žen. Zjišťovala jsem věk, počet dětí, věk dětí, příčinu a délku uloženého trestu.

Druhá část otázek poskytuje informace o samotném výkonu trestu – spokojenost se specializovaným oddělením, přístup zaměstnanců věznice, kdo ženám nejvíc chybí a kdo je ve věznici navštěvuje.

Třetí část otázek směřuje do budoucna. Tázala jsem se, jak vnímají svou roli matky, zda pobyt ve vězení ponese nějaké následky pro dítě a jak jsou připraveny na návrat do běžného života na svobodě.

1.5. Způsob provedení výzkumu

V úvodním dopisu byly respondentky seznámeny s tím, za jakým účelem dotazníky vyplňují, že jsou zcela anonymní a že na vyžádání budou mít možnost nahlédnout do finální verze mé práce. Připravené dotazníky jsem začátkem ledna 2020 doporučeně odeslala poštou na adresu věznice a během dvou týdnů se mi vrátily zpět již vyplněné.

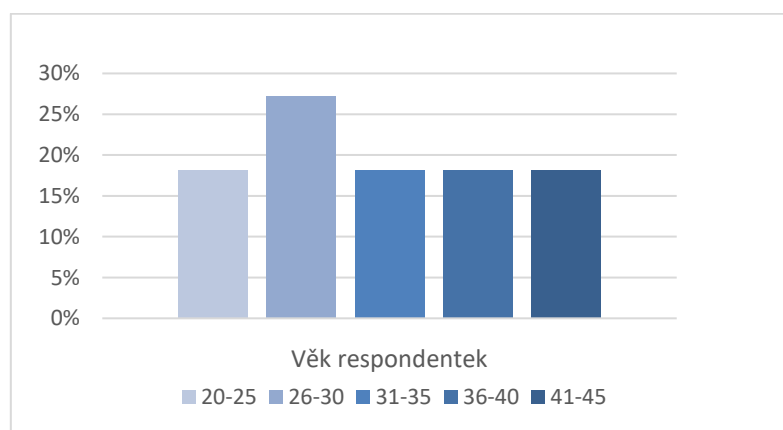
1.6. Interpretace získaných výsledků

Otázky č. 1-5, které se týkají základních údajů o respondentkách, interpretuji pro lepší přehled pouze statisticky. U zbylých otázek č. 6-19 používám interpretativní metodu, při které hledám témata a pravidelnosti v narativních datech a popisuji je.⁶⁹

1. Kolik Vám je let?

Z níže uvedeného grafu lze vyčíst, že nejvíce umístěných žen na specializovaném oddělení je ve věku 26–30 let. Ostatní věkové kategorie jsou vyrovnané. Nejmladší ženě je 21 let a nejstarší 44 let.

Graf č.1 – Věk respondentek

⁶⁹ Hendl J., *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016, s. 57

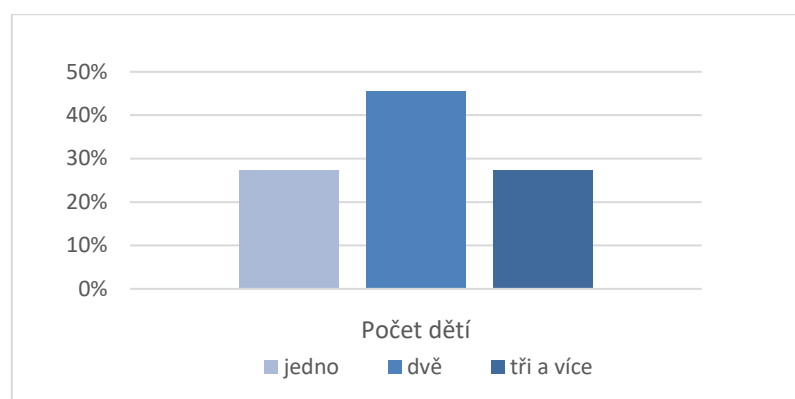
2. Kolik máte dětí? Kolik jim je let?

Z dotazovaných respondentek jsou matkou pouze jednoho dítěte 3 ženy.

Celkem 5 respondentek má dvě děti. Z toho pouze 1 žena má u sebe ve vězení obě děti, jelikož splňují hranici věku dětí pro přijetí. Zbývající 4 ženy mají druhé dítě starší 3 let, tudíž s nimi nemohou být a stará se o ně partner nebo jsou v péči prarodičů.

Matkou tří a více dětí jsou celkem 3 ženy. První má u sebe jedno dítě ve věku 2 let, dalším je 5 a 11 let a pečuje o ně partner. Druhá má u sebe dvě děti ve věku 1 a 2 roků, ostatním je 5, 8 a 11 let a jsou v péči babičky. Třetí má u sebe jedno dítě ve věku 1 roku, dalším je 3, 6, 10, 14 a 16 let a stará se o ně partner ženy.

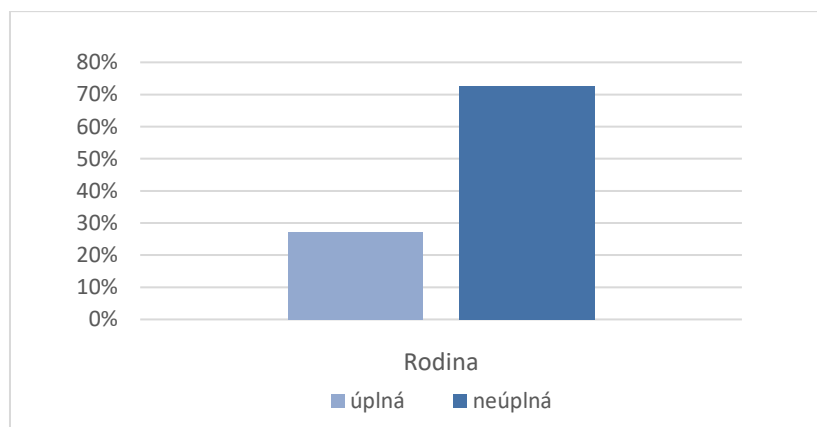
Graf č. 2 – Počet dětí respondentek

3. Z jaké pocházíte rodiny?

Pouze 3 respondentky pocházejí z úplné rodiny. Zbytek dotazovaných uvedl, že pochází z neúplné rodiny. Nejčastějšími důvody byl rozvod nebo smrt jednoho z rodičů. Dvě ženy odpověděly, že u nich v rodině byl již někdo trestaný, ostatní respondentky nikoho v rodině se záznamem v trestním rejstříku nemají.

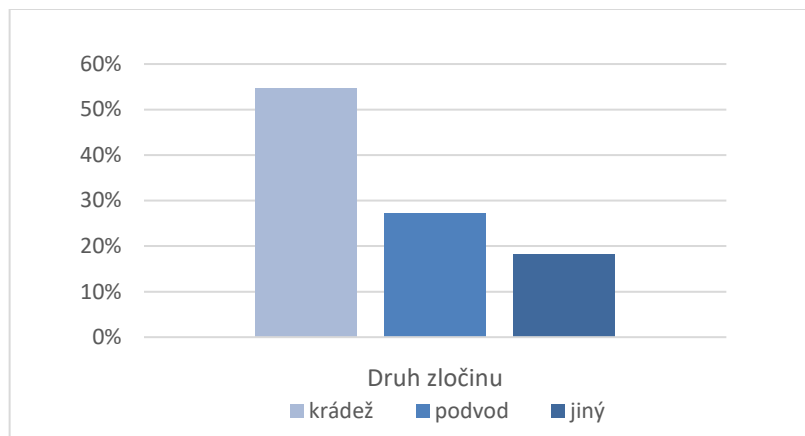
Graf č. 3- Původní rodina respondentek

4. Za co si odpykáváte výkon trestu odnětí svobody?

Z celkem 11 dotazovaných si výkon trestu odnětí svobody odpykává za krádež 6 žen, za podvody 3 ženy, 1 žena za porušení zákazu řízení a 1 žena za výrobu a nakládání s látkami s hormonálním účinkem.

Graf č. 4 – Druh zločinu respondentek

5. Jaká výše trestu Vám byla uložena? A kolik Vám ještě zbývá?

Nejkratší tresty ve specializovaném oddílu si odpykávají ženy za drobné krádeže, a to ve výši 10 měsíců. Nejdelší trest byl uložen ženě, která je odsouzená za výrobu a nakládání s látkami s hormonálním účinkem a to 5 let. Odpykáno má zatím pouze 2 roky a má dvě dvouroční děti. Z toho vyplývá, že nejspíš bude žádat o prodloužení výkonu trestu ve specializovaném oddílu nebo bude od dětí separována. To samé platí u další ženy, která má dvouročního syna a zbývá jí ještě 28 měsíců. Ostatním 9 ženám výkon trestu skončí před dovršením čtvrtého roku dítěte.

6. V čem Vám vyhovuje oddělení pro matky s dětmi?

„Možnost mít zde své dítě, hezčí prostředí, možnost soukromí na pokoji, časté vycházky mimo věznici, způsob života skoro jako doma.“

„Mohu být se svým dítětem, alespoň tím mladším, nestrádá citově, vidím, jak roste, jak se vyvíjí a mám tu pro něj mnohem více času paradoxně než venku.“

V odpovědích na tuto otázku se všechny ženy shodly na tom, že největší výhodou je možnost mít dítě u sebe. Vyzdvihovaly hlavně to, že nejsou separovány od svých dětí a tím pádem si je budou pamatovat. Také často oceňovaly příležitost o děti celodenně pečovat a soukromí, které jim umožňují samostatné pokoje.

7. V čem Vám nevyhovuje oddělení pro matky s dětmi?

Z dotazovaných žen 3 neuvedly žádnou odpověď. Dále 2 ženy odpověděly, že jim vyhovuje na oddělení všechno. Zbylé ženy své odpovědi formulovaly ve smyslu: „*nedá se říct, že přímo nevyhovuje, jsme pořád ve výkonu trestu, ale...*“ A uváděly různé nedostatky. Mezi ně nejčastěji patřilo malé množství vycházek mimo věznici, vysoký počet dětí neustále pohromadě a nedostačující vybavení pro děti.

„Někdy mám přirozené výčitky, že jsem svým způsobem omezila i své dítě. Musí se naučit prosadit, co chce (třeba když jde o hračku), ale to zas do života není na škodu.“

„Bohužel nemohu vychovávat děti tak, jak bych to dělala na svobodě.“

„Asi v tom, že zde děti mají málo dobrých hraček nebo spíš, že si ani nemůžou dovést hračky.“

8. Jak se chovají vychovatelky a vězeňská služba k Vám a Vašemu dítěti?

U této otázky všechny ženy vyslovily pozitivní pocity z chování vychovatelek a vězeňské služby. Často se objevovaly odpovědi, že je jejich chování velmi dobré, vřelé, profesionální a že k nim přistupují s obrovským pochopením.

„Víc než jako zaměstnanci, spíš jako rodina, ale s mírou.“

Pouze jedna žena sdělila odpověď, u které lze předpokládat, že v minulosti nebyla zcela spokojena s přístupem vychovatelek.

„Dobře, dnes už zde je paní vychovatelka, která je pro tuto práci (službu) vhodná.“

9. Kdo Vás ve věznici navštěvuje?

Celkem 4 odsouzené ženy, které mají možnost mít u sebe všechny své děti, navštěvuje ve vězení matka a sourozenci. Dvě z nich navštěvuje mimo to i přítel.

Dotazovaným 7 ženám zůstaly jejich starší děti na svobodě. Pouze 4 z nich jsou v osobním kontaktu i s těmito dětmi, dále je navštěvují partneři, matka a sourozenci. Oproti tomu zbylé 3 ženy jejich starší děti ve vězení vůbec nenavštěvují. Setkávají se pouze s matkou, babičkou či přítelem.

10. Kdo Vám z venku nejvíce chybí?

Všechny z dotazovaných žen, které mají starší děti tři let venku na svobodě, na prvním místě vždy napsaly, že jim nejvíce chybí jejich děti. U poloviny z nich to byla dokonce jediná odpověď. Dále uváděly partnery a rodiče.

U žen s jedním dítětem se nejčastěji opakovala odpověď matka.

11. V čem vnímáte svou roli matky?

Na tuto otázku odpovědělo 10 z 11 respondentek. Jedna žena uvedla, že nerozumí, jak to myslím. Roli matky odsouzené ženy nejčastěji spatřují ve své výchově, zodpovědnosti, péči a důvěře dítěte.

„Asi v tom dobře vychovávat své děti, aby něco dokázaly a aby konečně měly hezké vzpomínky na dětství.“

„Je to pro mě důležitá role a chci být dobrou matkou a snažím se být lepší člověk kvůli synovi.“

„...aby věděl, že se na mě může spolehnout, že má mou ruku na cestě životem, že mu vždy pomůžu, aby vše zvládl, zkrátka že se mu maximálně věnuji.“

„V tom, že jsem tu pro děti, když jsou smutné, nemocné a když mě potřebují“

12. Myslíte si, že Vaše dítě vnímá, že je ve vězení?

Celkem 8 z dotazovaných žen předpokládá, že jejich děti nemají ponětí o vězení, a to z důvodu, že jsou příliš malé. Zbylé 3 ženy vyslovily jisté obavy.

„Ze začátku ne, ale teď jak je starší, tak vnímá, že je jinde a ne doma.“

„Někdy si myslím, že ano. Je už přece velká a nejstarší na oddělení SPO.“

„Doufám, že ne a doufám, že když ano, tak na to zapomene.“

13. Myslíte, že pobyt ve vězení bude mít vliv na další vývoj dítěte?

„Doufám, že ne.“ Tato odpověď se zde vyskytla celkem 8x. Jedna z žen dokonce uvedla, že se domnívá, že to dětem spíš prospělo, jelikož na ně měla více času. Upozorňuji, že se jedná o ženu, která má mimo vězeňské zařízení další 3 děti.

Pouze 1 žena připustila nějaké obavy. Zbylé matky se z pobytu ve vězení snažily vytěžit spíš pozitivní dopad na děti.

„Nevím, ale propuštění na svobodu bude určitě vyžadovat čas, než si dítě zvykne na jiný režim.“

„...pokud ano, tak snad pozitivní, protože vyrůstají momentálně ve větším kolektivu dětí. Každopádně doma jim vše vynahradím.“

„Doufám, že jen ten pozitivní vývoj, tím mám na mysli, že si bude více všeho vážit. Oproti jiným dětem to pro něj nebude samozřejmost a samozřejmě v kolektivu bude otrkanější.“

14. Jaký myslíte, že by byl Váš vztah s dítětem, kdybyste neměla možnost ho mít u sebe?

Na tuto otázku odpovědělo 10 z 11 dotazovaných. Jedna žena napsala, že neví. Zbytek matek si myslí, že by si na ně děti nevzpomínaly nebo dokonce je ani nepoznaly.

„Předpokládám, že by si mě moc nepamatovaly vzhledem k jejich věku. Už po tříměsíčním odloučení netušily, kdo jsem a chvíli to trvalo.“

„Pochopitelně by náš vztah tím utrpěl trhliny, určitě by nebylo snadné tu mezeru vyplnit, nebyla by tam žádná důvěra, neznal by mě tolik. Zas by měl mnohem blíž k bráškově, se kterým bohužel není a chybí mu.“

15. Odrazuje Vás výkon trestu od páčání další trestné činnosti?

U této otázky všech 11 respondentek odpovědělo, že je výkon trestu odrazuje od páčání další trestné činnosti. Objevovaly se zde velmi jednoznačné odpovědi. Hlavním důvodem byla rodina.

„Ano, už kvůli dceři nechci tohle nikdy zažít.“

„100 % ano, už kvůli synům a rodině. Neublížila jsem pouze sobě, ale i jim a to mnohonásobně.“

16. Myslíte si, že jste připravena na návrat do běžného života na svobodě?

„Nemyslím si to, ale vím.“

U této otázky se objevila opět velmi jednoznačná odpověď. Všechny ženy jsou podle svého úsudku připravené na návrat do společnosti. Z dotazovaných se 2 respondentky odkazovaly na milující rodinu, která na ně čeká venku. Pouze jedna žena uvedla, že má jisté obavy.

17. Co chcete dělat po propuštění z věznice?

Z dotazovaných matek by si 8 chtělo po propuštění najít práci. Tři ženy odpověděly, že už mají zaměstnání dokonce zajištěné. Z toho vyplývá, že všechny respondentky mají zájem pracovat. Mezi jejich dalšími plány se objevovalo najít si bydlení, vytvořit dětem zázemí, věnovat se partnerovi i zbytku rodiny.

„Vyřešit si svěřeni staršího syna zpět do mé péče, vynahradit ztracený čas dětem i rodině, hledat vhodnou práci, budovat zázemí a eventuálně i dodělat si školu, rozšířit vzdělání.“

18. Jste seznámena s nějakou organizací, která se zabývá zařazením osob po výkonu trestu do společnosti?

Celkem 7 respondentek není seznámena s žádnou organizací, která by se zabývala resocializací odsouzených. Zbylé ženy uváděly organizaci Rubikon a Diakonie. Jedna z žen odpověděla, že nejdůležitější je stejně vůle jich samotných.

„...ale většinou si člověk musí pomoci hlavně sám, nikdy jsem jejich služeb moc nevyužila.“

19. Byla byste ochotna se mnou nadále spolupracovat formou korespondence? Pokud ano, prosím uveďte kontakt.

Z dotazovaných žen 7 uvedlo, že nemají zájem nadále spolupracovat. Celkem 4 ženy se vyjádřily, že by byly ochotné se mnou udržovat kontakt a poslaly mi své osobní údaje. Bohužel hned na první dopis a informaci o mém dlouhodobějším zájmu spolupráce se mi již nedostalo odezvy.

1.7. Analýza výsledků výzkumu

V této části práce se věnuji analýze odpovědí zvolených výzkumných otázek. Domnívám se, že se jedná o ty nejpodstatnější poznatky z dotazníkového šetření, o jejichž relevanci lze dále diskutovat.

• Pocházejí odsouzené ženy z dysfunkční rodiny?

Ve výzkumu se potvrdilo, že většina dotazovaných žen pochází z neúplné rodiny. Jako nejčastější příčinu rozpadu rodiny uváděly rozvod rodičů či úmrtí jednoho z rodičů.

Dvě z jedenácti dotazovaných žen odpověděly, že v jejich rodině byl v minulosti již někdo trestaný. Nelze tvrdit, že tyto faktory musí být jednoznačnou příčinou jejich kriminálního chování, nic méně rodinné zázemí je bezesporu jedním z hlavních činitelů ovlivňující fungování jedince po celý zbytek života. Vzorce chování získané v původní rodině každý člověk aplikuje i do svého současného života, proto lze předpokládat, že i u těchto dotazovaných žen mohla dysfunkční rodina predikovat zvýšenou tendenci k trestné činnosti.

- **Byla většina respondentek odsouzena k výkonu trestu odnětí svobody za majetkovou trestnou činnost?**

V teoretické části bakalářské práce jsem uváděla, že u žen na rozdíl od mužů převládá majetková trestná činnost s menší způsobenou škodou. Předpokládala jsem, že tento případ bude platit i u odsouzených žen ze speciálního oddělení pro matky s dětmi ve výkonu trestu a má teze se potvrdila. Celkem devět z dotazovaných žen si odpykává trest odnětí svobody za krádež nebo podvod. Příčinu nejčastějšího výskytu tohoto druhu trestu přikládám také tomu, že jednou z podmínek přijetí do specializovaného oddílu je odsouzení za méně závažné trestné činy. Ženy, které si mají odpykávat trest odnětí svobody za násilné trestné činy, zanedbání péče o dítě či ublížení na zdraví, nemají možnost se na toto oddělení dostat.

- **Je specializovaný oddíl pro matky nezletilých dětí dostatečně podnětné prostředí, které by pomohlo ženám k resocializaci?**

Penitenciární péče je jednou ze složek, které hrají důležitou roli v návratu z vězení do běžné společnosti. V teoretické části se věnuji funkci trestu a popisuji rehabilitační neboli nápravný účel trestu, který zajišťuje odborné zacházení s odsouzenými. Díky tomuto přístupu se odhalí podstata kriminálního chování a dále se pracuje na jejím odstranění. Z tohoto důvodu jsem se odsouzených žen dotazovala na jejich spokojenost s fungováním ve specializovaném oddíle.

Všechny matky velmi oceňovaly možnost celodenně pečovat o své děti. Chválily si i lidský přístup zaměstnanců věznice, jejich ochotu, vstřícnost a profesionalitu. Velkou výhodou na specializovaném oddíle jsou samostatné pokoje, které umožňují ženám soukromí a dostatek prostoru i pro jejich děti. Celkově jsou ženy velice spokojené a vděčné za příležitost, že se vyvarovaly separace od svého dítěte. Pokud jim ve vězení něco

nevyhovuje, týká se to spíš samotného charakteru výkonu trestu odnětí svobody (nízký počet vycházek, menší množství vybavení zařízení). Všechny odsouzené ženy se ohledně své budoucnosti vyjadřují cílevědomě a sebejistě. Domnívají se, že jsou připravené na znovuzачlenění do běžné společnosti. Součástí postpenitenciární péče je i působení neziskových organizací, které se zabývají pomocí propuštěným osobám v oblasti bydlení, zaměstnání a sociálních vztahů. Pouze pět z jedenácti dotazovaných žen je seznámeno s některou z takovýchto organizací. Nicméně všechny respondentky vyjádřily vůli najít si po propuštění práci a některé mají dokonce zaměstnání již zajištěné.

Lze předpokládat, že tento optimistický postoj k návratu do společnosti vychází z celkové atmosféry, kterou specializovaný oddíl pro matky s dětmi ve výkonu trestu vytváří, a z práce zaměstnanců věznice. Proto usuzuji, že se jedná o vhodné prostředí k resocializaci.

- **Jakou roli hraje mateřství v motivaci k návratu do běžné společnosti?**

V teoretické části bakalářské práce se věnuji tématu vlivu separace dítěte od matky a roli matky ve výchově dítěte. Z tohoto důvodu mě zajímalo, jak na svou roli matky pohlížejí odsouzené ženy.

Všechny dotazované matky si velmi váží možnosti pečovat o své děti. Uvědomují si, jaký fatální dopad by mělo odloučení na jejich vztah s dítětem. Ženy, které mají mimo věznici další děti, vyjádřily obavy ohledně narušené vazby s těmito dětmi. Tyto ženy vždy na prvním místě odpověděly, že jim ve výkonu trestu nejvíce scházejí jejich starší děti. Z odpovědí v dotazníku jde cítit, jak důležitá je pro ženy jejich rodina. Svou roli matky vnímají zodpovědně, chtějí děti dobře vychovávat, zajistit jim šťastné dětství, získat jejich důvěru a pečovat o ně, jak nejlépe dovedou. Svou budoucnost kromě zaměstnání a budování zázemí spatřují právě ve výchově a péči o děti.

Všechny respondentky páčání trestné činnosti odrazuje a jako jeden z nejčastějších důvodů uvádějí své děti. Proto lze předpokládat, že mateřství pro ně bude představovat největší motivaci ve snaze o úspěšný návrat do společnosti.

1.8. Shrnutí výzkumu

Výzkum byl proveden formou dotazníkového šetření, které proběhlo ve specializovaném oddíle ve věznici Světlá nad Sázavou a zúčastnilo se jej 11 respondentek. Celkové množství dotazovaných žen se může jevit jako nedostačující.

Na druhou stranu vzhledem k nízké kapacitě oddělení je to nejvyšší možný počet. Výzkumnou metodu dotazníkového šetření s otevřenými otázkami hodnotím jako dobře zvolenou, jelikož jsem neměla možnost ženy ve věznici osobně navštívit. Při tvorbě dotazníků jsem se záměrně vyhýbala složitým otázkám, protože jsem předpokládala, že by s pochopením takovýchto otázek mohly mít některé respondentky potíže a následně bych získala neúplné nebo irelevantní odpovědi. Proto jsem vytvořila okruhy jednodušších otázek, které mi umožnily pochopit perspektivu žen. Věnovala jsem se osobní a kriminální anamnéze žen, dále mě zajímaly informace o samotném výkonu trestu, a nakonec jsem se zaměřila na jejich plány po propuštění z vězení. Cílem výzkumu bylo zjistit, jaký vliv má prostředí specializovaného oddílu na resocializaci žen a jakou roli hraje mateřství odsouzených žen v motivaci k návratu do běžné společnosti.

Celkově hodnotím výzkum kladně a oceňuji ochotu respondentek se mnou spolupracovat. Dotazníky vyplnily pečlivě a díky tomu se mi podařilo nalézt odpovědi na mé výzkumné otázky. Zjistila jsem, že ženy vnímají prostředí specializovaného oddílu pozitivně a jsou vděčné za možnost pobytu v něm. Přívětivě hodnotí i přístup ze strany zaměstnanců věznice. Všechny ženy mají pocit, že jsou připravené na návrat do společnosti. Mezi jejich priority po propuštění kromě zajištění práce a bydlení patří zejména péče a výchova dětí. Došla jsem tedy k závěru, že mateřství a zodpovědnost za dítě hraje hlavní roli v jejich snaze k návratu do běžné společnosti. Jednak se díky umístění do specializovaného oddílu podařilo vztah matky a dítěte zachovat, a zároveň vykonávají trest odnětí svobody v podnětném prostředí, které je podporuje ve snaze o resocializaci.

Zpětně ve svém dotazníkovém šetření postrádám více otázek týkajících se osobní anamnézy žen. Při opětovném dotazování bych se věnovala i dosaženému vzdělání žen, zkušenosti s návykovými látkami a případné dřívější trestní činnosti. Domnívám se, že se jedná o údaje, díky kterým bych mohla lépe specifikovat vzorek respondentek a zároveň určit kriminogenní faktory.

2. Rozhovor Rubikon

Součástí bakalářské práce byl i rozhovor s garantkou vězeňských programů pro neziskovou organizaci Rubikon Gabrielou Hendlovou, která spolupracuje s věznicí Světlá nad Sázavou a realizovala dvouletý projekt o umístění žen po výkonu trestu na trh práce. Níže jsou uvedeny ty nejzajímavější poznatky získané z rozhovoru, jelikož se jedná přímo o zkušenosti odborníka v dané problematice.

- **Myslíte si, že u žen, které prošly specializovaným oddílem, je menší pravděpodobnost recidivy?**

„Zatím to ze všech statistik tak vyplývá. Na druhou stranu je otázka, na kolik jsou relevantní, tím že je to takhle malý vzorek oproti běžné ženské věznici. Podle mě je nutné si uvědomit, že už vstup do specializovaného oddílu nastavuje poměrně vysoký práh. To oddělení má velmi striktní podmínky pro přijetí. A pokud ta žena byla schopna rok před nástupem do výkonu o dítě pečovat a vyběhat si všechno to papírování, znamená to, že má větší motivaci se o dítě postarat. Navíc oddíl jí podpoří a ona má pak větší šanci to zvládnout na svobodě.“

- **Z vyplněných dotazníků, které jsem získala od odsouzených žen ze SpO jde cítit, že jsou všechny připravené na návrat do běžné společnosti. Jak moc je tato motivace reálná z Vašeho pohledu?**

„Tak v tomhle bych byla opatrná. Každý odsouzený před propuštěním je velmi motivovaný se do vězení už nevrátit. A myslím, že to jeho přesvědčení je v tu chvíli opravdové a skutečně tomu věří. Neříká to jen tak. Tento styl myšlení se nazývá superoptimismus. Věznice je specifický uzavřený svět, kde se dá si krásně představovat, jaké to bude, až vyjdou ven. Ale setkání s realitou je mnohem těžší, protože musí řešit vztahy s rodinou, práci, bydlení a dluhy.“

- **Napadají Vás nějaké problémy po propuštění, se kterými se potýkají ženy na rozdíl od mužů?**

„Myslím si, že ženy více řeší, že nějakým způsobem selhaly v rodičovské roli. Častěji se pokoušejí děti, se kterými neměly možnost být v kontaktu, získat zpět do své péče. A také častěji u žen vnímám pocit studu a nízkého sebevědomí.“

Závěr

Specializovaný oddíl pro odsouzené matky nezletilých dětí ve věznici Světlá nad Sázavou vznikl se záměrem předejít odloučení žen ve výkonu trestu od jejich dětí. Vychází z předpokladu, že mateřská postava je pro zdravý vývoj dítěte nedílnou součástí. Na první pohled se může zdát nelidské zavřít malé nevinné děti společně s jejich matkami do vězení. Za matčiny prohřešky přece nejsou zodpovědné a kvůli uvěznění přicházejí o běžné zážitky z dětství, které poznávají jejich vrstevníci na svobodě. Nicméně pokud si uvědomíme důsledky separace matky od dítěte, pochopíme, proč je tak důležité jejich vztah zachovat. Navíc hranice věku tří let dětí umístěných v tomto zařízení je stanovena z důvodu, že v takto útlém věku děti ještě nejsou schopny si uvědomit, že se nacházejí ve vězení.

Ve své práci jsem se věnovala vlivu mateřské role na resocializaci odsouzených žen. Jak se v praktické části potvrdilo, možnost vychovávat a pečovat o své děti pro ženy tvoří největší motivaci k návratu do běžné společnosti. Umístění do specializovaného oddílu předchází řada přísných podmínek, které musí ženy splňovat. Z toho vyplývá, že už před nástupem do výkonu trestu je u těchto žen evidentní zájem starat se do budoucna o své děti. Tento pozitivní postoj odsouzených žen podporuje také samotný specializovaný oddíl, který nabízí podnětné prostředí k resocializaci.

Při zkoumání dané problematiky nelze opomenout starší děti uvězněných žen, které nemají možnost vyrůstat společně s matkami. Často tyto děti vychovávají prarodiče nebo partneři odsouzených žen a po propuštění svou matku vnímají jako cizí osobu. Východiskem z této složité situace by mohly být častější návštěvy rodinných příslušníků ve věznici, které by zajistily udržení vztahu těchto dětí s matkami. Podle mého názoru by také bylo přínosné inspirovat se podobnými zařízeními v zahraničí. Například v Německu fungují tzv. otevřené domy pro ženy ve výkonu trestu s dětmi. Přístup k odsouzeným je zde více benevolentní a ženy mají větší možnost udržovat kontakt s dětmi mimo věznici.

Do budoucna by bylo zajímavé se zabývat následky pobytu ve vězení, které si odnášejí děti umístěné na specializovaném oddíle s matkami. Hovoří o tom i režisérka dokumentu *Máma z basy* Veronika Jonášová v rozhovoru pro DVTV, která by ráda za pár let sledovala osudy dětí a zjistila, jaký vliv na ně pobyt ve vězení má v dospělosti.

Daná problematika nabízí v rámci mého oboru širokou škálu možných uplatnění. Roli sociálního pedagoga shledávám v pomoci se znovuzачleněním do společnosti lidem po propuštění z vězení, kterou poskytuje postpenitenciární péče. Tu nabízí jak státní subjekty formou sociálních kurátorů a kurátorů pro mládež, tak nestátní neziskové

organizace, které pomáhají v oblasti zaměstnání, bydlení a opětovném navázání sociálních vztahů. Co je ale podle mého názoru nejdůležitější, je působení prevence, která může omezit vznik kriminogenních faktorů. Pedagogové volného času pro děti a mládež a terénní sociální pracovníci se uplatní zejména v primární prevenci, která je určená pro širokou veřejnost. Pracovníci v institucích náhradní rodinné výchovy, diagnostických ústavech, výchovných ústavech a protidrogový koordinátoři působí v sekundární prevenci zaměřené na jedince se zvýšenou pravděpodobností výskytu delikventního chování.

Seznam použité literatury

Tištěné publikace:

ADLER, Freda. *Sisters In Crime*. Prospect Heights, Ill.: Waveland Press, 1985.

BLATNÍKOVÁ, Šárka a Karel NETÍK. *Predikce vývoje pachatele*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. ISBN 978-80-7338-075-5.

BOWLBY, John. *Odloučení: kritické období raného vztahu mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0076-5.

ČEPELÁK, Jiří a Zdeněk KARABEC. *K teoriím kriminality žen*. Praha: Výzkumný ústav kriminologický, 1986. Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0.

FARRINGTON, D. P., & WELSH, B. C. *Saving children from a life of crime: Early risk factors and effective interventions*. Oxford University Press, 2007

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-163-7.

KRAUS, Blahoslav a Jolana HRONCOVÁ. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. ISBN 978-80-7435-080-1.

KUCHTA, Josef a Helena VÁLKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005. s. [Ia]. ISBN 80-7179-813-4.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2310-5.

NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. ISBN 80-86432-08-4.

ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2.

ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1820-3.

URBANOVÁ, Martina a Miloš VEČEŘA. *Ženská delikvence: teoreticko-empirická studie k problému právních postojů a hodnotových orientací delikventních žen*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3608-7.

URBANOVÁ, Martina, ed. *Ženská delikvence jako sociální jev: sborník příspěvků z konference pořádané Katedrou právní teorie Právnické fakulty MU v Brně, dne 4.11.2004*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3609-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

VÁLKOVÁ, Jana. *Kriminalita žen*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1993. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci).

Články:

MAKOVCOVÁ, K. Pracovní integrace po propuštění z výkonu trestu. *České vězeňství: Čtvrtletník pro vězeňství a kriminální prevenci*. 2014, s. 15-16

WARNER, Jennifer. Infants in Orange: An International Model-Based Approach Prison Nurseries. *Hastings Women's Law Journal*. 2015, vol. 26, no. 1, p. 76

Elektronické zdroje:

Česko už má dvě ženské věznice, jinde jsou i s muži - Aktuálně.cz. Zprávy - Aktuálně.cz [online]. Copyright © [cit. 28.04.2020]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/regiony/stredocesky/cesko-uz-ma-dve-zenske-veznice-jinde-jsou-i-s-muzi/r~i:article:729642/>

Laws on Children Residing with Parents in Prison. [online cit. 01.05.2020]. Dostupné z: <https://www.loc.gov/law/help/children-residing-with-parents-in-prison/foreign.php>

Life Inside a Prison Nursery | Institute for Family Studies. Strong Families. Sustainable Societies. | Institute for Family Studies [online]. Copyright © 2020 Institute for Family Studies [cit. 01.05.2020]. Dostupné z: <https://ifstudies.org/blog/life-inside-a-prison-nursery>

O nás | Věznice Světlá nad Sázavou. Generální ředitelství [online]. Copyright © 2020 Vězeňská služba České republiky [cit. 30.04.2020]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/o-nas/>

Oddělení výkonu trestu pro odsouzené ženy | Vazební věznice Praha Ruzyně. Generální ředitelství [online]. Copyright © 2020 Vězeňská služba České republiky [cit. 28.04.2020]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/vazebni-veznice-praha-ruzyne/o-nas/oddeleni-vykonu-trestu-pro-odsouzene-zeny/>

Organizační jednotky | Generální ředitelství. Generální ředitelství [online]. Copyright © 2020 Vězeňská služba České republiky [cit. 28.04.2020]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/>

RUBIKON Centrum, z. ú. - nezisková organizace. RUBIKON Centrum, z. ú. - nezisková organizace [online]. Copyright © 2020 [cit. 05.05.2020]. Dostupné z: <https://www.rubikoncentrum.cz/>

Vnitřní řád | Věznice Světlá nad Sázavou. Generální ředitelství [online]. Copyright © 2020 Vězeňská služba České republiky [cit. 18.04.2020]. s. 26-27. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/o-nas/vykon-vezenstvi/vnitri-rad/>

Výkon trestu odsouzených matek s dětmi | Věznice Světlá nad Sázavou. Generální ředitelství [online]. Copyright © 2020 Vězeňská služba České republiky [cit. 25.04.2020]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/o-nas/vykon-vezenstvi/vykon-trestu-odsouzenych-matek-s-detmi/dostupne>

Základní informace | Generální ředitelství. Generální ředitelství [online]. Copyright © 2020 Vězeňská služba České republiky [cit. 03.05.2020]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/o-nas/zakladni-informace/>

Základní informace | Věznice a ÚVZD Opava. Generální ředitelství [online]. Copyright © 2020 Vězeňská služba České republiky [cit. 28.04.2020]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-a-uvzd-opava/o-nas/zakladni-informace/>

Právní předpisy:

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 58/2017 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Statistické přehledy:

Statistická ročenka Vězeňské služby 2018 | Generální ředitelství. Generální ředitelství [online]. Copyright © 2020 Vězeňská služba České republiky. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/statistiky/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby/>

Týdenní statistické hlášení pro rok 2019 | Generální ředitelství. Generální ředitelství [online]. Copyright © 2020 Vězeňská služba České republiky. Dostupné z:

<https://www.vscr.cz/informacni-servis/statistiky/tydenni-statisticke-hlaseni/tydenni-statisticke-hlaseni-pro-rok-2019/>

Týdenní statistické hlášení pro rok 2020 | Generální ředitelství. Generální ředitelství [online]. Copyright © 2020 Vězeňská služba České republiky [cit. 06.05.2020]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/statistiky/tydenni-statisticke-hlaseni/tydenni-statisticke-hlaseni-pro-rok-2020/>

Ostatní zdroje:

DRTINOVÁ, Daniela. Máma z basy? Děti si pobyt ve vězení neuvědomují, funguje motivace mateřskou láskou. In: DVTV [online]. Aktuálně.cz. 3. 10. 2017 6:00. [cit. 08.05.2020]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/mama-z-basy-deti-si-pobyt-ve-vezeni-neuvedomuji-funguje-moti/r~167d1b5ca77d11e79142002590604f2e/>

Máma z basy [dokumentární film]. Scénář a režie Veronika JONÁŠOVÁ. Česko, 2017. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=BzQg4WmZcxE>

Vězněné ženy ve světě: soubor materiálů a dokumentů. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2005. ISBN 80-254-5700-1.

Seznam příloh

Příloha č. 1 - Dotazník

Dobrý den,

jsem studentkou 3. ročníku Univerzity Karlovy v Praze, obor Sociální pedagogika.

Tímto bych Vás chtěla požádat o vyplnění dotazníku, který je součástí mé závěrečné bakalářské práce Návrat do společnosti matek ve výkonu trestu s dětmi.

Vyplnění dotazníku Vám zabere zhruba 15 minut. Dotazníky jsou zcela anonymní a slouží pouze pro mou práci. Pokud budete mít zájem nahlédnout do finální verze práce, bude k dispozici na vyžádání v repozitáři závěrečných prací UK.

Pokud budete mít zájem se mnou nadále udržovat kontakt formou korespondence, prosím, vyplňte údaje, abych Vás mohla znovu kontaktovat.

Děkuji Vám,

Tereza Vorlová

Dotazník

1. Kolik Vám je let?

.....

2. Kolik máte dětí? Kolik jim je let?

.....

3. Z jakého pocházíte prostředí? (úplná, neúplná rodina, někdo již v rodině trestaný...)

.....

.....

4. Za co si odpykáváte výkon trestu odnětí svobody?

.....

.....

5. Jaká výše trestu odnětí svobody vám byla uložena? A kolik Vám ještě zbývá?

.....

6. V čem Vám vyhovuje oddělení pro matky s dětmi?

.....

.....

.....

7. V čem Vám nevyhovuje oddělení pro matky s dětmi?

.....

.....

.....

8. Jak se chovají vychovatelky a vězeňská služba k Vám a Vašemu dítěti?

.....

.....

.....

9. Kdo Vás ve věznici navštěvuje?

.....

.....

.....

10. Kdo Vám z venku nejvíce chybí?

.....

.....

.....

11. V čem vnímáte svou roli matky?

.....

.....

.....

12. Myslíte, že Vaše dítě vnímá, že je ve vězení?

.....

.....

13. Myslíte, že pobyt ve vězení bude mít vliv na další vývoj dítě?

.....

.....

.....

14. Jaký myslíte, že by byl Váš vztah s dítětem, kdybyste neměla možnost ho mít u sebe?

.....

.....

.....

15. Odrazuje Vás výkon trestu od páčání další trestné činnosti?

.....

.....

.....

16. Myslíte si, že jste připravena na návrat do běžného života na svobodě?

.....

.....

.....

17. Co chcete dělat po propuštění z věznice? (práce, partner, škola...)

.....

.....

.....

18. Jste seznámena s nějakou organizací, která se zabývá zařazením osob po výkonu trestu do společnosti?

.....

.....

.....

19. Byla byste se mnou ochotna nadále spolupracovat formou korespondence? Pokud ano, prosím uveďte kontakt.

.....